

PORTFOOLIO:

ELU MÕÖDE MAARJAMÄE MÄLUMAASTIKUL

ARUANNE, ÜLIÕPILASTE KOKKUVÕTTED, TEGEVUSKAVA, LISAD

PROJEKTI ARUANNE

Projekti nimi (ELU veebilehel): **ELU mõõde Maarjamäe mälumaastikul**

Juhendajad: Katrin Aava, Anni Martin, Esta Kaal

Liikmed: Theresa Sillar, Siiri Karjus, Maria Mölder, Lauri Lindman, Martin Tomberg, Oliver Puna, Janar Essenson, Ivan Karhanin, Ilja Schor

1. Projekti eesmärk

Meie huviobjektiks on Ajaloomuuseumi Maarjamäe filiaali ja 2018. aastal rajatud kommunismiohvrite memoriaali vahele jääv nõukogude ajast pärinev mälumaastik, mille ümbermõtestamise vajadusest on räägitud juba Eesti taasiseseisvumisest alates. Nõukogudeaegne memoriaalansambel on arhitektide ja kunstnike poolt hinnatud erakordseks maastikuarhitektuuri teoseks nii Eestis kui kogu Euroopas. Samas on tegemist nõukogude võimu poolt rajatud sümboliks kujunenud objektiga, mida on selle tausta tõttu raske aktsepteerida kui tähenduseta paika.

Eesti taasiseseisvumisest möödub 20. augustil 2021. aastal 30 aastat ja meil on mitu põlvkonda vabas Eestis sündinud ning kasvanud inimesi, kes ei seosta oma igapäevaelu nõukogude okupatsiooni ja toonaste ideoloogiatega. Ometi küsitakse Maarjamäe nõukogude aegse memoriaali puhul ikka ja jälle: kas okupatsioonivõimu poolt rajatud memoriaali väärtustamine on võimalik kunstiteosena ning kas on võimalik

mõtestada meie lähiajalugu seda lammutamata?

ELU projektiga soovime otsida võimalusi Maarjamäe mäluala ümber mõtestamiseks, pakkuda tänases (ehk ka tuleviku kontekstis) tähenduslikke lugusid ning otsida vastust küsimustele kuidas, kellele ja kellega koos neid lugusid jagada, et sellel oleks reaalne ja nähtav mõju ühiskonnas. Ühtlasi soovime arutada sidusrühmadega küsimust, mis puudutab ala tulevikku. Sidusrühmaga arutamiseks on meie esimeseks eelistuseks arutada teemat sidusrühmadega ühiselt, kuid kuna koroonatõttu ei ole see võimalik, oleme leidnud alternatiivi-vestelda sidusrühmadega eraldi- Zoomi vahendusel ja intervjuu vormis. Selleks on koostatud küsimustik, mida iga üliõpilane peab intervjuu käigus jälgima, et leida vastused kõige olulisematele küsimustele ning hiljem koostada analüüs, et tulemused koondada ning otsustada, milline narratiiv sidusrühmadele sobib ning millisena nemad ala tulevikku näevad.

2. Probleempüstitus ja olulisus

Koha probleem seisneb eelkõige selles, et Maarjamäe ala vajab hoolt, hetkel on mitmed monumendid lagunened ja vajavad korrastamist. Objektide lagunemine on ohtlik seal viibivatele inimestele - kui püstitatud nt Obeliski küljest peaks kukkuma mõni kivikamakas, siis see oleks riigile ja kohalikule omavalitsusele väga suur vastutus, ühtlasi vastutus, mille probleemiga on tagumine aeg tegeleda, et see järgmisi probleeme ei tekitaks. Praegu on õige aeg süvitsi analüüsida kas, kuidas ja mida võiks selle objektiga planeerida, kuidas see linnaelanikule ja turistidele lähemale tuua, atraktiivsemaks teha, eeldusel, et riik ja kohalik omavalitsus on leidnud ühise keele objekti renoveerimisel.

Üheks küsimuseks on kuidas tuua esile tähendusi, mis oleksid positiivse narratiiviga ja jäta kodanikele hea ja ühisosana mõistetava mälestuse?

Lisaks soovivad projektis osalejad aimu saada kuidas kujundada mäluala ühtseks tervikuks, millel on positiivne ning rahvuseid ühendav kuvand?

Tegemist on Eesti maastikuarhitektuuri tippteosega, ent hetkel on tegemist suure maa-alaga, mis kahjuks ei leia asjakohast kasutust. Kuidas leida sidusrühmad, kellega teemat arutada ning kuidas tekitada arutelu sidusrühmade vahel?

Keskseks eesmärgiks on huvigruppide ja sidusrühmade vahel ühisosa leidmine ning selle väljatoomine. Kuna

tegemist võib olla paljude sidusrühmade jaoks tundliku maa-alaga, siis on kindla ühisosa leidmine keskmisest raskem. Maarjamäe maa-alaga valesti käideldes võib juhtuda, et mõni sidusgrupp ei oleks tehtud muudatuste või uue mõtte andmisega absoluutselt päri.

3. Projekti tutvustus

Meie väljundit projektile võib lühidalt kokku võtta enamikule juba tuttava väljendiga - alguses ei saa vedama, pärast ei saa pidama, mistõttu oleme oma projekti läbi viimisega automaatselt loonud eeldused ka võimalikele järgmistele ELU gruppidele selle projektiga järgmis(t)el semestri(te)l jätkata. Oleme teinud tugeva eeltöö, alustuseks muuhulgas kaardistanud sidusrühmad kes on ja/või võiksid olla huvitatud küsimusest seoses Maarjamäega. Grupis mõlgutati mõtteid erinevate lahenduskäikude vahel, esialgu lõplikuna tundunud valikuks jäi meie lauale sidusrühmade ümarlaua korraldamine.

Grupil oli plaan korraldada ja läbi viia **sidusrühmadega suur ümarlaud**, et kõik eri mõtted ja seisukohad samaaegselt saaks ühes arutelus läbi analüüsida, kuid mida aeg rohkem edasi jõudis, seda enam saime aru, et sellist mastaapi ei ole võimalik ühe semestri ELU ainega vähemalt endale rahuldava kvaliteediga läbi viia. Vaatasime reaalsusega tõtt ja pidime atraktiivsena tundunud ümarlaua plaani kõrvale jätma, sest enne selle süvitsi planeerimist peab olema võimalik ümarlauas osalejatele mahuka eeltöö tulemusena olema pakkuda alternatiive kuidas võiks Maarjamäe edasine nägemus kujuneda. Kui ümarlauas iga osapool oma seisukohta nõuab ilma suuremaid või väiksemaid järeleandmisi tegemata, siis lõpptulemusena on seis sama nagu täna - erinevad seisukohad siin ja seal ajakirjanduses, telekas, sotsiaalmeedias, päriselus. Mainimist väärib ka asjaolu, et grupis leidis pikemat arutelu hiljaaegu suurt tuntust kogunud filmi Tenet ainetel, kus filmi sisu tugines ajaga mängimisele, aja seismisele, ja see sobis imehästi kokku filmist nähtud Maarjamäe ja kogu filmi ideega. Christopher Nolan on Maarjamäel täpselt tajunud aja peatamist, mis on olnud ka memoriaali loojate taotlus.

Oma plaaniga liikusime vaikimisi siiski ümarlaua korraldamiseks ettevalmistavate tegevustega edasi, sest ilma meie praeguse tehtud tööta ei ole ka tulevikus võimalik meie esialgset nägemust ellu viia. Pärast sidusrühmade grupi poolt sidusrühmade kaardistamist tegi grupp sealt nii õelda oluliseima valiku - eraldati meie nägemuse kohaselt lähedaimalt seotud isikute (ühenduste) valimid. Paraleelselt sidusrühmade

kaardistamise ja valiku tegemisega jõudis teine pool grupist, narratiivide grupp tegeleda Maarjamäe kohta koostatud narratiivide ja nende sisustamisega. Narratiivide grupp koostas narratiivide valiku ja kogu ELU grupiga koos valisime sellest valikust meie jaoks kõige atraktiivsemad narratiivid, mis võiksid olla universaalsed iga linnaelaniku jaoks ja ei jätaks ega unustaks kedagi tahtmatult kõrvale.

Sidusrühmade grupi poolt tehtud valimist valis iga ELU grupi liige asutuse/ühenduse, mille valitud esindajaga viis iga tudeng läbi **põhjaliku intervjuu** meie eesmärgi täitmiseks. Iga tudeng intervjueris esindajat saamaks teada intervjueritava kui linnaelaniku ja intervjueritava kui asutuse esindaja arvamuse, kogemused, mõtted, ettepanekud seoses Maarjamäe alaga. Küsimused algasid laiematest küsimustest, nt intervjueritava huvi või kokkupuude 2018. aasta memoriaali ja Ajaloomuuseumi vahele jääva Maarjamäe alaga, ja intervjuud jõudsid lõpuks välja meie narratiivide grupi poolt kokku pandud ja kogu grupi poolt kinnitatud narratiivide tutvustamiseni, millega on võimalik lähemalt tutvuda alljärgnevas lõigus. Iga intervjueritav on grupiliikmetele teada, aga nende isikuid ega ametikirjeldusi me liiga täpselt ei avalikusta, sest intervjuul võimalikult vaba ja ausa arvamuse saamiseks sai intervjueritavatele lubatud, et nimeliselt nad oma praeguseid seisukohtasid edaspidi kuskil meedias või avalikes materjalides ei kohta. Intervjuud proovisime võimalikult konkreetsetena hoida, et pärast oleks vähem muud juttu, kust meile oluline üles leida, need varieerusid ühest äärmusest teise, 20 minutist kuni 2 tunnini.

Narratiivide grupi poolt kokku pandud narratiivide hulgast jäid sõelale kaks narratiivi - 20. sajandi park (nö vaikne mõtiskluse ala) ja Maarjamäe kohtumispaik ajaloo ristteel (nö aktiivsemat vaba aja veetmist ja liikumist toetav keskkond). **20. sajandi pargi loo** peamine mõte kannab endas ajaloo leppimist. 20. sajandil toimunud sündmused on paratamatult osa meie ajaloost ja seda jälge ei saa kustutada, samas saame teadvustada, et kõik hukkunud isikud tavainimestest sõjaväelasteni on siiski olnud totalitaarse süsteemi ohvrid. Selline 20. sajandi park oleks rahulik mõtiskluse koht, kus võimalik olla vaikselt, jalutada, vaadelda päiksellojangut, kohtuda sõpradega. Meie 20. sajandi pargi idee teostamiseks tuleb Maarjamäele lisada eelkõige pinke ja valgusteid, ühendada ala paremini Ajaloomuuseumi välialaga, lisada ajalugu selgitavad infotekstid. **Maarjamäe kohtumispaik ajaloo ristteel** loos kohtuvad Maarjamäel ajalugu: 19. sajandi Maarjamäe loss ja selle taga asuv skulptuuride park, 20. sajandi erinevate traagiliste ajaloosündmustes hukkunute hauad, mälestusala ja viimaks ka tänapäev. Maarjamäest saaks kujundada tänapäevase aktiivse linnaruumi vaba aja veetmise kohtadega, kus ristuvad mitmed jalutajate rajad Suhkruteest Pirita teeni. Saab tuua Maarjamäele elu juurde: kujundaks tegevuspaigad, kohvikud, lauatennise lauad, seoks kogu piirkonna asutustega, ühendaks erinevate matkaradadega (eestkätt Pirita matkaradadega).

Kogu eelpool kirjeldatud protsessi tulemusena oleme tänaseks saanud teada meie poolt valitud **sidusrühmade seisukohad seoses Maarjamäega**. Meie isikute valimisse jäid erinevad isikud ja asutused alustades

ministeeriumidest ja lõpetades arhitektuurispetsialistidega, sõna said nii kultuuri- ja õigusvaldkonna ametnikud kui ka sõjaajaloolased ja muud eksperdid. Sidusrühmade esindajatega läbi viidud intervjuudest oli kõige enam rõhutatud ja mainitud fakt see, et Maarjamäe vajab kindlasti korrastamist. Meie valimisse ei sattunud isikuid, kes pooldaksid Maarjamäe kaotamist ja lammutamist. See on osa meie ja lähiriikide ajaloo, seda ei muuda ka fakt kui Maarjamäe ala enam Pirita tee ääres poleks.

Tudengite poolt läbi viidud intervjuudest oli üks huvitatud osapool, kes leidis et välja pakutud Maarjamäe kohtumiskoht ajaloo ristteel narratiiv ei tohiks kindlasti realiseeruda, üks vastajatest leidis, et see võiks realiseeruda, aga sellele peaks 10-20 aastat üleminekuaega andma, sest pole ajaloosündmustest piisavalt palju aega veel möödas. Intervjueeritavatest vaid üks vastaja selgelt eelistas ajaloo risttee narratiivi, seevastu 20. sajandi pargi narratiivi poolt olid lausa kuus intervjueeritavat (kultuurivaldkonna ametnikust ajaloolaseni). Mitmed intervjueeritavad sooviksid näha midagi kahe narratiivi vahepealset, kahe segu.

Grupi poolt läbi viidud töö tulemusena võib järeldada, et suurem enamus meie poolt oluliseimaks hinnatud sidusrühmadest hindaks Maarjamäe ala kui 20. sajandi parki, vaikset mõtisklemise ala, ühendusliini vastanduvate huvigruppide vahel, omamoodi turismiatraktsiooni, jätkuvalt ideaalset piknikukohta ja merele vaatamise kohta, õppevahendit, mäluaika.

4. Rollide jaotus

Kuni esimese vahenädalani töötasime me nii ühise grupina kui ka paralleelselt kahes erinevas grupis. Grupi jaotamine kaheks toimus seetõttu, et sedasi oli sätestatud ELU - Erialasid Lõimiv Uuendus õppeaine dokumentides, vastasel juhul oleksime asja läbi viinud täies mahus 10-12 liikmelises grupis, mis tõenäoliselt oleks meie projekti tarbeks olnud parem viis.

Esimene grupp tegeles narratiivide leidmise ja sõnastamisega, teine grupp sidusrühmade kaardistamisega. Teise grupi algseks plaaniks oli korraldada ja läbi viia ümarlaud Zoom'i vahendusel, kuhu oleks kutsutud kõik asjakohased huvigrupid ja sidusrühmad, aga see osutus lühikest õppesemestrit hinnates liiga ambitsioonikaks ülesandeks ning seekord jäi selline mõttevahetus olemata. See aga ei tähenda, et sidusrühmadelt ja huvigruppidele poleks seisukohtasid saadud. Täpsem kirjeldus projekti tutvustuse peatükis. Pärast narratiivide grupi poolt mitmete narratiivide kirja panemist ja tutvustamist tegime kogu ELU õppeaine grupiga sellest valikust kõige enam kõnetanud narratiivide valiku ja sõelale jäi alles kaks narratiivi, mida edaspidi hakkasime intervjueeritavatele tutvustama. Pärast sidusrühmade kaardistamist tegime kogu ELU õppeaine grupiga sellest nimekirjast oluliseimate asutuste valiku ning iga tudeng valis endale sealt ühe intervjueeritava, kellega asjakohase intervjuu läbi viis.

Peale vahenädalat jätkasime ühe grupina ja rollijaotusi grupisisest ei olnud. Leidus ülesandeid, mis said suunatud kindlatele grupiliikmetele (näiteks päringute tegemine jms). Iga nädal jäi igal ühel individuaalselt ette valmistada mõni kodune ülesanne. Iga grupiliige pidi läbi viima suulise intervjuu oma väljavalitud asutuse esindajaga. Peale intervjuu läbiviimist oli igal ühel vajalik koostada ka mahakirjutis intervjuust ning analüüs, mida kohtumistel grupiga läbi vaatasime.

Grupist lahkus üks akadeemilise puhkuse vormistanud üliõpilane ja kõige lõpus jäi teistele grupiliikmetele arusaamatuks ühe kaasüliõpilase roll, kes alguses vähesel määral osales, kuid lõpuks kadus ära ja temast projekti liikmed ei tea enam midagi, selle üliõpilase nime käesolevale aruandele lisatud ei ole.

5. Hinnang projektile

Grupp loeb projekti õnnestunuks, seatud eesmärgid said täidetud ja järgmis(t) semestri(te) projekti(de) osalejatel saab olema hea lähtepunkt Maarjamäe mäluvalaga edasi tegelemisel. Maarjamäe mäluvala projekti kestel tuli ette pisemaid tagasilööke, kuid need kõik said grupi koostöona ületatud. Oleme enda hinnangul teinud olulise eeltöö selleks, et järgmised grupid saaksid meie töö pinnalt edasi liikuda varem mainitud sidusrühmade ümarlaua korraldamiseni.

Grupis osalemine andis igale tudengile võimaluse süvitsi tutvuda Maarjamäe ala taustaga - nimelt küsimustega miks, millal, mis, kes. Iga grupis osalenud ja grupiga edukalt lõpetanud meeskonnaliige on tänaseks Maarjamäe teemal haritum ning rohkem kursis selle koha ajaloo ja taustaga, lisaks andnud olulise panuse selle ala rahvale lähemale toomiseks. Projekti raames kohtusime ka mitmete erinevate külalisesinejatega. Kindlasti oli enamustele grupiliikmetele uueks kogemuseks ka suulise intervjuu läbiviimine. Seetõttu saab öelda, et kõik grupi liikmed on projekti lõppedes omandanud uusi teadmisi ning saanud uusi kogemusi. Kindlasti õppisid kõik ka grupina töötamist ning seda, kuidas käsitleda tundlikku teemat suure grupis.

Seda, et teema on aktuaalne, huvitav ning et ala tulevikule on vaja mõelda, kinnitasid ka kõik intervjuueeritud asutused/inimesed.

6. Kokkuvõte

Grupiga jõudsimme ühisele järeldusele ja sõnastasime kaks narratiivi, mis olid kõige asjakohasemad arvestades kõiki asjaolusid - arvestades tundlikke ja vähem tundlikke teemasid. Jooksvalt käis läbi ka Maarjamäe

võõrvõimu poolt püstitatud objektide lammutamise või unustamise mõte, kuid see ei leidnud toetust grupisisiselt, hiljem selgus, et seda ei poolda ka keegi olulisematest sidusrühmadest.

Maarjamäe mäluala ELU 2021 kevadprojekti sõnastatud narratiivi kõlasid järgmiselt:

1) 20 sajandi park

Vaikne mõtiskluse ala

Loo keskmes on ajalooa leppimine. 20. sajandi sündmused on osa meie ajaloost. Seda jälge ei saa kustutada, aga saab teadvustada, et kõik hukkunud, tavainimestest sõjaväelasteni, on olnud totalitaarse süsteemi ohvrid.

Selline park on rahulik koht, kus olla vaikselt, mõtiskleda, jalutada, vaadelda päikeseloojangut või kohtuda sõpradega. Selleks tuleb lisada eelkõige pinke ja valgusteid, ajalugu selgitavaid infotekste, samuti ühendada ala paremini ajaloomuuseumi välialaga.

2) Maarjamäe kohtumisaik ajaloo ristteel

Aktiivset vaba aja veetmist ja liikumist toetav keskkond

Loos kohtuvad Maarjamäel ajalugu ja tänapäev. Seal asuvad 19. sajandi Maarjamäe loss ja selle taha rajatud skulptuuride park, 20. sajandi traagilistest ajaloosündmustes hukkunute hauad ja mälestusala. Teisalt saaks Maarjamäest kujundada vaba aja veetmise kohtadega tänapäevase aktiivse linnaruumi, kus ristuvad mitmed jalutusrajad Suhkruteest Pirita teeni.

Toome Maarjamäele elu juurde: kujundame tegevuspaigad, kohvikud, pinksilauad, seome ümbruse asutustega, ühendame matkaradadega, sh Pirita matkarajaga.

Maarjamäe mäluala projekti grupp võttis ühendust ja intervjueris järgnevaid asutusi erinevatest valdkondadest. Intervjueritavatele lubasime tagada anonüümsust, seega saame intervjueritavad välja tuua üksnes üldsõnaliselt - selliselt, millisel ei ole kindlad vastajad selgelt tuvastatavad.

Intervjueritavad asutused ja inimesed olid:

Mälu Instituudi ekspert

Veteranide esindaja

Ajaloo ekspert

Kultuurivaldkonna ametnik

Õigusvaldkonna ametnik
Arhitektuuri valdkonna esindaja
Sõjaajaloolane
Linnalabori esindaja (linnaplaneerija)
Eesti Mälu Instituudi ekspert

Intervjuude tulemused olid kokkuvõtvalt järgmised: enamik vastajaid on Maarjamäe mäluala suhtes positiivselt meelestatud ning pooldavad pigem esimest narratiivi.

Intervjueeritavate mõtted narratiivis jagunesid alljärgnevalt:

1) narratiiv: 20 sajandi park. Vaikne mõtiskluse ala

Loo keskmes on ajalooga leppimine. 20. sajandi sündmused on osa meie ajaloost. Seda jälge ei saa kustutada, aga saab teadvustada, et kõik hukkunud, tavainimestest sõjaväelasteni, on olnud totalitaarse süsteemi ohvrid. Selline park on rahulik koht, kus olla vaikselt, mõtiskleda, jalutada, vaadelda päikeseloojangut või kohtuda sõpradega. Selleks tuleb lisada eelkõige pinke ja valgusteid, ajalugu selgitavaid infotekste, samuti ühendada ala paremini ajaloomuuseumi välialaga.

- **Kultuurivaldkonna ametnik**, eelistas esimest narratiivi.
- **Õigusvaldkonna ametnik**, pooldas seda ideed ilma muutusteta.
- **Sõjaajaloolane** - eelistas esimest narratiivi.
- **Eesti Mälu Instituudi ekspert** - pakkus ise samuti esimest varianti.
- **Ajaloo ekspert** - eelistas esimest narratiivi.
- **Veteranide esindaja** eelistas kahe narratiivi segu.
- **Eesti Mälu Instituudi ekspert**, eelistas esimest narratiivi.

2) narratiiv: Maarjamäe kohtumisaik ajaloo ristteel

Aktiivset vaba aja veetmist ja liikumist toetav keskkond

Loos kohtuvad Maarjamäel ajalugu ja tänapäev. Seal asuvad 19. sajandi Maarjamäe loss ja selle taha rajatud skulptuuride park, 20. sajandi traagilistest ajaloosündmustes hukkunute hauad ja mälestusala. Teisalt saaks Maarjamäest kujundada vaba aja veetmise kohtadega tänapäevase aktiivse linnaruumi, kus ristuvad mitmed jalutusrajad Suhkruteest Pirita teeni. Toome Maarjamäele elu juurde: kujundame tegevuspaigad, kohvikud, pinksilauad, seome ümbruse asutustega, ühendame matkaradadega, sh Pirita matkarajaga.

- **Arhitektuurivaldkonna esindaja** eelistas 2. narratiivi, aga pidas vajalikuks 10–20 aastat üleminekuaga 1. narratiivilt teisele (sest praegu on veel väga palju Teise maailmasõja ohvreid ja nende lähedasi elus)
- **Õigusaldkonna ametnik**, oli kategooriliselt selle narratiivi vastu
- **Ruumiloome ekspert** - eelistas 2. narratiivi
- **Kultuurivaldkonna ametnik**, arvas et eelistab 1. narratiivi või siis **1. ja 2. segu**, kuid pigem eelistas ikkagi esimest.
- **Veteranide esindaja** otseselt ei eelistanud kumbagi narratiivi üksikult, vaid eelistas kahe narratiivi segu (aktiivsemalt passiivsemaks üleminekut)
- **Eesti Mälu Instituudi ekspert**, eelistas esimest narratiivi.

Intervjueeritavad sellest, kas Maarjamäe ala saab "mäluualaks" kutsuda?

- mäluala on loogiline, aga kõlab nagu "mälumine" või "mälu ära" - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- reaktsioon sõnale "mäluala": "Ma usun, et see võtaks nagu kokku selle kuidagi oma asja tervikuna ja ta ei oleks nagu võib-olla ideoloogiliselt ka kuidagi mingis suunas kaldu. Et ilmselt jah, see oleks aktsepteeritav nii-öelda Vene poolele kui ka nendele Eesti poolele, sakslastele ilmselt ka." - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- mäluala pigem ei ole sobilik nimetus, selle tähenduse mõttes on sobilikumad ajaloo mälestusmärk ja surnuaed - **sõjaajaloolane**
- mäluala sobib hästi, väga hea nimi ja muuseum hakkab seda ka ise edaspidi kasutama - **ajalooekspert**

Intervjueeritavate mõtted Maarjamäe ala tuleviku suhtes olid järgmised:

- Vaikne mõtisklemise ala - **õigus valdkonna ametnik**
- Peaks ikkagi jääma mäluaiaks, sündmuste mälestamise viis. Kõik monumendid peaksid jääma täpselt nii nagu on. Ja neid ei tohikski üritada kuidagi ühendada, jäägu siis see nõukogudeaegne kihistus, jäägu Saksa sõja kihistus, jäägu kommunismiohvrite kihistus ja võib-olla kui tulevikus keegi tahab veel ühe kihistuse juure juurde luua, siis selleks tegelikult ruumi on, aga et see võiks tulla ka arhitektuurselt täiesti erinev (vaikne mõtiskluspaik) - **ajaloo ekspert, Eesti Mälu Instituudi ekspert**
- turismiatraktsioon, vaatamisväärsus, maastikuarhitektuuriliselt üks kõige olulisemaid ja väärtuslikumaid asju Eestis ja ka maailmas, kogu nõukogude perioodi maastikuarhitektuuri kõige parem näide - **arhitektuurivaldkonna esindaja, Eesti Mälu Instituudi ekspert**

- tuleb korda teha ja selle eest hoolitseda, Järgnevad põlvned oskavad selle väärtust rohkem hinnata - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- "on potentsiaali olla see ühenduslülili vastanduvate huvigruppide vahel" - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- väärtuslik kommunismiohvritele ja nende lähedastele, turistidele, arhitektuuriprofessionaalidele ja arhitektuurihuvilistele - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- õppevahend, ideaalne koht, kus totalitaarsest režiimist rääkida - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- ajaloomuuseumist hakkaks minema aktiivsemast passiivsemaks, alates ajaloomuuseumist kuni kommunismiohvrite memoriaalini välja - **veteranide esindaja**
- väga professionaalne maastikuarhitektuurne kvaliteetruum pealinnas, kust saab läbilõike nii pikast perioodist Eesti ja ka natuke laiema maanurga ajaloost - **kultuurivaldkonna ametnik**
- ideaalne piknikukoht, ideaalne merele vaatamise koht - **kultuurivaldkonna ametnik**
- "ma näeksin, et see tehtaks korda. Ehk siis peatatakse see lagunemine, mis seal on. Ja tänu sellele muutub ta jälle kasutustes, aktiivsemalt kasututuks" - **ruumiloome ekspert**

Intervjueeritavate Maarjamäe mäluala arendusettepanekud:

- **Õigus valdkonna ametniku** soov on ala korda ja turvaliseks teha.
- **Sõjaajaloolase** sõnul "obelisk on nagu tohutult võimas maamärk ja tuleks korda teha ja mitte tolle tähendust hakata vägisi muutma. Aga sinna kõrvale, kui me tahame seda nagu noh, seal on need mälestusmärgid ju ka langenutele, et aga jällegi see on ka natukene siis arhitektide kunstnike küsimus", lisaks "kuna ajaloomuuseum on kõrval, et see kindlasti võiks olla nende pärusmaa, ma arvan, noh, spetsialistid, et seal tuleks luua selles mõttes selgitused. Aga mitte ainult et, et kasvõi see, et kui, kui sa teed näiteks sinna ekskursioone sealt muuseumist", veelgi olulisem on mainida "ka ütleme seda välja, et see noh, see omal ajal püstitati tegelikult keset surnuaeda".
- memoriaal vääriks muinsuskaitse alla võtmist - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- "kogu ala (ka saksa kalmistu ja uus kommunismiohvrite memoriaal) oleks mõistlik liita ajaloomuuseumiga, see võiks olla osa muuseumi välialast, ilmselt ta ei peaks olema piletiga, seal võiks teha (lastele) aardejahte, ülesandeid jm muuseumitegevusi - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- lihtsalt korda teha, lisada viidandust ja asju panna, mingeid infotahvleid ja asju, aga ma mitte midagi muud ei muudaks - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- ümbrus on see, mida tuleks võib-olla hoopis veel rohkem jälgida, et seda väärtust säilitada. Sest surve on päris korralik, et sinna neid asju arendada ja teha." - **arhitektuurivaldkonna esindaja**

- "funktsioon on ikka midagi siukest, nagu vabaõhumuuseum on Rocca al Mares, et inimesed saavad näha eri ajastute lähenemisi nii-öelda sellele mälestamise teemale." (Maria vastaja)
- "võiks olla paremad ühendused muuseumiga. mõlemad saaksid teineteist täiendada." - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- "seal peaks ikkagi olema mingil määral ka nagu elujaatavust." - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- avatud linnaruum, kõigile võimalused, suur ala, vaiksemad mõtisklemise alad, piknikuala, aga ka jalutamise koht, et inimesed ei kasutaks seda ruumi ainult kindla otstarbega, mälestamiseks" - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- "käsitus võiks ajas muutuda. ei peaks olema niimoodi, et me ühekorraga kuidagi mõtestame selle ära ja siis ta nii jääb, vaid et ta võikski olla selline muutumises olev asi." - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- ruumi kasutamine laste poolt, see on natukene valjema heliga ja frisbee lennutamine või disc golf, petank ... seda vahest 10-15 aasta pärast - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- tribüünile tekib ise kasutus, kui see korda teha - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- **Veteranide esindaja** nägemuse järgi jääks kommunismiohvrite memoriaal n-ö pühamaks alaks.
- Jalgpallistaadioni juurde võiks tulla tribüüni sein - **veteranide esindaja**
- Peaks korrastama sellisel kujul nagu on, aga lisama infotahvleid - **ajaloo ekspert**
- Võimalikult palju saksa surnuaia sõjahaudasid välja kaevata, ning säilmed anda üle Saksamaale - **sõjaajaloolane**
- Alale võiks püstitada selgitavad tahvlid ning ala võiks olla üks tervik lähedal asuva ajaloomuuseumiga - **sõjaajaloolane**
- **Eesti Mälu Instituudi eksperdi** sõnul Nõukogu sõjaosade tahvlid võib sinna paigutada vabalt Maarjamäe ajaloo muuseumi territooriumile, sest seal on nõukogude poliitiliste tegelaste kujud, nende kõrvale saab neid viia neid ja see on loogiline
- selle kõige eeldus on ikkagi see, et lõpetatakse see vaidlus, et kas teha korda ja kes teeb ja tehtaks lihtsalt korda füüsiline, materiaalne ruum - **ruumiloome ekspert**

Intervjueeritavate arvamus, kellele võib Maarjamäe ala tähtis olla:

- kommunismiohvritele ja nende lähedastele, turistidele, arhitektuuriprofessionaalidele ja arhitektuurihuvilistele - **arhitektuurivaldkonna esindaja**

- “läheb veel võib-olla siin 30 aastat mööda, kui see isiklik side nende inimestega katkeb, kelle nimed seal on kirjas, siis ta muutub lihtsalt niisuguseks sümbolobjektiks, aga need nimed mõjuvad pigem illustratsioonina juba. Et sa näed seda hulka, et kui paljud inimesed hukati või küüditati või muul moel nende elu hävitati. [---] ülejäänutele on see ikkagi juba... No ma arvan, et nad pigem kogevad seda ruumi, see muutub pigem turismiattraktsiooniks rohkem, et see isiklik side sellega väheneb iga aastaga inimestel.” - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- “20. sajandi arhitektuurihuvilisena kõlab minule nagu ideaalse lahendusena muidugi, et minu meelest on need niisugused noorema ajaloo tõlgendamise kohad järjest populaarsemad ja kui ta on niimoodi pealinnas otse võtta, kvaliteetruum, kust sa saad läbilõike nii pikast perioodist Eesti ja ka natuke laiema maanurga ajaloost, siis minu meelest ideaalne, mis võiks ka turistidele huvi pakkuda” - **arhitektuurivaldkonna esindaja**
- “Ohvrite järeltulijatele, laiemalt Eestile, et need kuriteod ei korduks, selles võtmes on kindlasti see uus memoriaal nagu oluline”. - **õigusvaldkonna ametnik**
- Hea küll, mina olen vana, aga noortele meeldib seal käia. - **veteranide esindaja**
- eestlased, venelased, sakslased, ajaloolased, turistid jne - **sõjaajaloolane**

Plaanis on projekti tulemusi kajastada meedias - plaanime seda teha kultuuriajalehes “Sirp”.



7. Kasutatud allikad

- Anni Martin, (2019). MA töö. Maarjamäe memoriaali tähenduste väljad – teisest maailmasõjast

kommunismiohvrite memoriaali rajamiseni (1940 – 2018).

- Katrin Aava (2020). Maarjamäe ühendab ajalood. Postimees.
- Katrin Aava, Ülle Salumäe (2013). Meedia ja mõjutamine. Künnamees: Külim.
- Anni Martin, Katrin Aava, Esta Kaal (2020). Peategelane Tallinn. Sirp, 09.10.2020
- Anni Martin (2020). Kas ideoloogilise identiteedita Maarjamäe memoriaal? Sirp, 20.03.2020
- Anni Martin (2020). Maarjamäe memoriaalansambel kui nurjatu probleem. Sirp, 13.03.2020
- Anni Martin (2020). Tähenduse minetanud memoriaalansambel. Sirp, 06.03.2020
- Francisco Martinež (2019). Maarjamäe mäluta memoriaal. Sirp, 03.05.2019
- Toivo Tammik (2018). Maarjamäe memoriaalidest ja avalikust ruumist. Sirp, 07.09.2018
- Eline Kask (2017). Mälestuspaik linnaruumis. Mälu ja vorm. Sirp, 07.07.2017
- Triin Ojari (2016). Maarjamäe täieneb kommunismiohvrite memoriaaliga. Sirp, 26.08.2016

Iga üliõpilase kokkuvõte

Oliver:

Projekt oli väga põnev. Varasemalt tegelikult ei olnud mul kokkupuudet Maarjamäe ala ning sinna juurde kuuluvaga, olin üksnes vaid mööda sõitnud. Esimest korda kohapeal käies oli üllatus suur, et tegemist on sellise ilusa kohaga. Projektis raames viisime läbi iganädalaseid koosolekuid, mis olid sisukad ning edasiviivad. Projekti tulemused saavutasime kokkuvõtvalt läbi narratiivide koostamise ning intervjuude läbiviimise asjakohaste asutuste ja huvigruppidega. Intervjuude käigus saime Maarjamäe tuleviku seisukohalt väga sisukaid arvamusi ja seisukohti erinevatelt sidusgruppideelt, millest kindlasti on abi järgneva aasta jätkuprojektiks. Panused projektis on olnud kõigi liikmete poolt suhteliselt sarnased - lähenesime enamus

ülesannetele ühiselt. Intervjuu oma intervjuueeritavaga viisin läbi loomulikult iseseisvalt, lisaks muudele väiksematele jooksvatele ülesannetele.

Ilja:

Minu arvates projekt oli kasulik. Enne projekti kõndisin tihti Maarjamäel ja arvasin, et vaja on muutusi. Alati lootes, et riik võtab arvesse pronksiöö õppetunde ja soovitab sellele kohale parima lahenduse. Sümbolsest, kuid nüüd tunnen end selle lahenduse osana. See on nii lahe! Projekti tulemused võeti kokku vastavate asutuste ja sidusrühmadega seotud lugude ettevalmistamise ja intervjuude kaudu. Intervjuu käigus saime erinevatelt huvigruppidele väga sisukaid arvamusi ja Maarjamäe tulevikuperspektiivi seisukohti, mis on kindlasti projekti jätkuks ka järgmisel aastal. Ma arvan, et panus projekti oli kõigi osalejate jaoks suhteliselt sama - lähenesime enamusele ülesannetest koos. Mul on raske oma osalust hinnata. Hindasin ennast 7/10.

Janar:

ELU projektidele on iga aasta väga suur tung, ning algselt soovisin aine läbida eelmine õppeaasta, kuid projektid täitusid väga kiiresti ja ei õnnestunud osaleda. Siiski, seekord õnnestus liituda väga huvitav projektiga. Olen varem Maarjamäel korduvalt käinud ning ajalugu uurinud. Projekti jooksul sain teada palju fakte ja sellega kaasaskäivate lugude kohta. Projekti esimeses etapis tegelesin narratiivide uurimise ja mõtestamisega. See sujus meie grupil kenasti. Oluline väärtus meie grupitööle oli vene rahvusest liikmel. Teises etapis liitusime teise grupiga, kus viisime läbi intervjuu sidusrühmade esindajatega. Projekti tulemused võeti kokku vastavate asutuste ja sidusrühmadega seotud lugude ettevalmistamise ja intervjuude kaudu. Intervjuu käigus saime erinevatelt huvigruppidele sisukaid arvamusi. Panus projekti oli kõigi osalejate jaoks sarnane - lähenesime enamusele ülesannetest ühisegrupina. Väga oluliseks pean antud projekti puhul ees-venelaste ja teiste rahvuste osalust kes elavad Eestis.

Lauri:

ELU projekt on olnud väga huvitav, kuid samas ka keeruline. Tänapäevase maailmakorralduse tõttu ei ole olnud võimalust kohtuda oma grupikaaslastega, ning kogu töö on olnud virtuaalne. Sellest hoolimata õnnestus grupil edukalt läbi viia

koosolekud, ning jagada enda mõtteid ja arvamusi Maarjamäe mäluala kohta. Projekti tulemusena leidsime erinevad narratiivid, mis võiksid sobida Maarjamäe alale ja teostasime erinevate asutuste ja huvigruppidega intervjuud. Projekti panustasid kõik liikmed ja kedagi ei jäetud maha, vajadusel abistati teineteist, ning peeti silmas kõige olulisemat - et me kõik üheskoos õnnestuksime.

Siiri:

Varem Maarjamäe alast möödudes ei teadnud ma sellest alast suurt midagi. Nägin ja teadsin, et midagi seal on, aga mis, seda mitte. Kokkupuude piirdus sellega, et sõidan ainult mööda ja korra olen ühel korral pildistamise seal läbi viinud, kõik. Juba projekti alguses oli esimene ülesanne kõigil grupiliikmetel minna selle alaga kohapeale tutvuma, peab tunnistama, et nii pikalt pole ma varem seal alal ringi uudistanud. Kindlasti sain projekti käigus uusi teadmisi, lisaks sain lõpuks võimaluse uue memoriaali pealt oma kadunud vanaisa ja vanaonude nimed üles leida, ka elamus omaette. Grupiliikmetega näost näkku kohtuda ei õnnestunud, aga kogu protsessi panid kõik ühiselt toimima ja kõik vajalik sai tehtud interneti vahendusel. Grupiga kohtusime virtuaalselt igal nädalal kahe tunni kaupa.

On väga palju inimesi, kes sarnaselt minule ja mitmele teisele grupikaaslasele pole Maarjamäega lähemalt tutvunud, pole teadlikud mis see on ja mis seal on. Leian, et grupiga üheskoos tegime suure eeltöö ära, et lõpptulemusena saaks Maarjamäe eelkõige ohutuks, aga lisaks ka atraktiivseks kohaks igale linnaelanikule ja turistile. Hindan oma panuseks 7/10 või 8/10, loodetavasti juhendajad või teised grupiliikmed teisiti ei arva.

Martin:

Minu kokkupuude Maarjamäega, enne projekti oli igaaastane aastavahetuse külaskäik. Nimelt on sealt ideaalne vaade Tallinna kesklinna ja mere peale. Oli teadmine kommunismiohvrite memoriaalist mis ehitati 2018. Tänu ELU projektile on mul palju suurem ülevaade ja teadmised alast.

Projektile olid meil individuaalsed ja gruppide ülesanded. Lisaks väga hea iga nädalane nn koosolek, millega tagasime, et oleksime järje peal. Suurima tagasilööki oli seotud riiklike piirangutega. Ei saanud füüsiliselt kohtuda ning kogu tegevus toimus distantsilt. Samas andis see ka kinnitust, et projekte saab sisukalt ka teha inimesi nägemata füüsiliselt.

Projekti esialgsed andmed, mida saavutasime intervjuudega on väga informatiivne ning jätku projektile väga hea algmaterjal, millega edasi minna.

Tore oli anda oma panus sellele.

Theresa:

ELU projekt andis mulle võimaluse saada rohkem teada Maarjamäe ajaloo kohta. Olin alal varasemalt ehk paar korda jalutanud, kuid esimest korda süvenesin infotahvlitesse ning uurisin ka iseseisvalt juurde. Huvitavat informatsiooni andsid edasi ka juhendajad.

Grupiga kohtusime iga nädal 2 tundi. Kõik kohtumised toimusid Zoomis ning koroonatõttu ei olnud meil ka võimalik ühiselt ala külastada. Mitmeid ülesandeid pidime täitma ka iseseisvalt kohtumise väliselt.

Minu jaoks siiski ilmselt kõige huvitavam ja uuem kogemus oli intervjuu läbiviimine. See oli kogemus, mis mul varasemalt puudus ja mille üle ma ilmselt kõige õnnelikum olen. Lisaks oli ka minu intervjuueeritav inimene väga tore ja sõbralik. Ka meie grupp oli väga tore ning koostöö sujus hästi.

Üldiselt leian, et projekt oli siiski edukas- saavutasime palju ning kindlasti oleme rajanud ka hea põhja, et järgmisel aastal saaks uus grupp projektiga edasi tegeleda. Enda panuse kohta oskan öelda nii palju, et kõik endale võetud või minule antud ülesanded said täidetud.

Ivan:

Kuna hakkasin Tallinnas elama alles sel aastal, ei olnud ma põhimõtteliselt Maarjamäe monumendiga eriti tuttav, aga projekt haaras kohe minu tähelepanu, kuna see on otseselt seotud ajaloo ja sotsioloogiaga. Minu jaoks oli huvitav selle teema kohta rohkem teada saada ning avada ja laiendada oma silmaringi selles valdkonnas. Projekt ise oli äärmiselt huvitav. Hoolimata asjaolust, et kõik koosolekud olid võrgustikus, oli õhkkond koosolekutel soe ja töötav, kõik osalejad olid väga sõbralikud inimesed ning juhid andsid alati õiget nõu ja olid valmis aitama. Projekti käigus tegime palju asju, alates Maarjamäe seotud narratiivide loomisest, huvigruppide väljaselgitamisest, kes selles arutelus osaleda võiksid kuni paljude ametnike ning erinevate osakondade ja organisatsioonide esindajatega intervjuude korraldamiseni. Iga osaleja panus oli ligikaudu sama, kuid oli hea meel näha, et meie

rühma ilmus inimesi, kes võtsid juhtimisvastutuse. Ma arvan, et projekt oli väga kasulik, eriti selle teema edaspidiseks arutamiseks. Olen ise saanud hindamatu kogemuse eestikeelsete intervjuude läbiviimisel ja meeskonnatöös.

Maria:

Liitusin sel aastal ELU projektiga sellepärast, et Maarjamäe projekt tundus nagu mulle loodud. Kuna arhitektuuri ja linnaruumi teemad kõnetavad mind väga, siis lootsin algul, et tegelemegi Maarjamäega eelkõige sellest vaatepunktist, aga vahepeal kaldusime pigem ideoloogiliste teemade poole, mis on ka huvitav, aga tekitab rohkem eriarvamusi, mistõttu oli vahel keeruline grupiga ühes suunas edasi liikuda. Mulle (tundub, et erinevalt paljudest grupiliikmetest) avaldas väga muljet juhendajate süstemaatiline õppemeetod (oletan, et seda nimetatakse disainõppeks) ja viis, kuidas kõik tudengid haarati tegevusse ja vestlusse isegi siis, kui nad ei saanud ise veel aru, mida ja mis eesmärgil me teeme. Arvestades, et paljud grupiliikmed ei olnud varem Maarjamäe alale tähelepanu pööranud, oli igati kaval alustada n-ö kaosest ja liikuda otsinguliselt eesmärgi sõnastamise ja tulemusteni.

Tore oli see, et edaspidi kasutatavate uurimistulemusteni jõudmiseks kutsuti väliseksperthe nõu andma (mulle on arvatavasti edaspidigi kasu kohtumisest kaasamiseksperdi Teele Pehkiga). Olin projektis aktiivne ja käisin välja palju ideid. Usun, et sidusrühmade esindajatega tehtud intervjuude põhjal saadud uurimistulemustest on päriselt abi, kui Maarjamäe korrastamise plaanidega jätkatakse või kui on soov Maarjamäe ala teisi nüansse edasi uurida.

Tegevuskava

ELU projekt: **ELU MÕÕDE MAARJAMÄE MAASTIKUL**

Juhendajad: Katrin Aava, Esta Kaal, Anni Martin

Liikmed: Theresa Sillar, Siiri Karjus, Maria Mölder,
Lauri Lindman, Martin Tomberg, Oliver Puna,
Janar Essenson, Ivan Karhanin ja Ilja Schor

Tegevused	Täht-aeg	Vastutajad
<ul style="list-style-type: none"> - Maarjamäe mäluala külastus, kogemuse ja nähtu reflekteerimine grupis - Tutvumine Maarjamäe mäluala kohta leitava kirjandusega - Ajaloolise tausta selgitamine ja sellega tutvumine - Projekti eesmärkide seadmine (probleemi sõnastamine, võimalikud lahendused) - Grupi kokkulepped - Francisco Martinez'i ettekanne Maarjamäe ala jt nõukogudeaegsete arhitektuuriobjektide väärtusest 	veebbruar 2021	kogu grupp
<ul style="list-style-type: none"> - Narratiivide sõnastamine - Sidusrühmade kaardistamine - Vahenädala kokkuvõte 	märts 2021	Janar, Kaisa, Ilja Oliver, Martin, Siiri, Maria, Theresa, Lauri kogu grupp
<ul style="list-style-type: none"> - Ümarlaua korraldamine (rollimäng), otsus asendada ümarlaud intervjuudega - Sidusrühmade A ja B listi koostamine - Teele Pehki nõuanded sidusrühmade kaasamise teemal - Baasteadmised kvalitatiivse uurimis-meetodi, intervjuu tegemise ja selle analüüsi kohta - Intervjuu ankeedi / küsimuste koostamine ja kooskõlastamine 	aprill 2021	kogu grupp
<ul style="list-style-type: none"> - Intervjuude kokkuleppimine - Intervjuude harjutus - Intervjuude läbiviimine - Kogemuste jagamine 	mai 2021	kogu grupp

- Intervjuu analüüsidega alustamine		
- Analüüside lõpuleviimine - Kokkuvõtete tegemine - Viimaseks ettekandeks valmistumine	juuni 2021	kogu grupp
- Artikli kirjutamine		Maria

LISA 1:

Intervjuu küsimustik.

1. Enda ja eesmärgi tutvustamine: Palun vältige tutvustuses sõna “mäluala” vaid nimetage seda Maarjamäe piirkonnaks - sissejuhatavas osas soovime teada saada, kuidas tema või organisatsioon on harjunud sellest mõtlema.

Tulemuste kasutamine: esitlemine ELU projekti formaadis ja ideaalis tulevikus ka (teadus)artiklis. Helisalvestuse vajadus ja selgitused. Vastaja nime ja ütluste mittesidumise kinnitus.

2. Sissejuhatus teemasse: Maarjamäe ALA TÄNA.

- **Milline on Teie organisatsiooni huvi või kokkupuude Maarjamäe alaga, mis jääb 2018. aasta memoriaali ja ajaloomuuseumi vahele? Võimalusel näita/jaga ekraanile ala kaardivaade (pilt 1, Jaga pilti vestluskaaslasega, ilma, et näitad talle küsimusi - vajadusel salvesta see eraldi lehele)**
 - *kui ei selgu, täpsusta:* Milliseid küsimusi olete varem seoses selle alaga tõstatatud?



- **Millist nimetust olete sellest alast rääkimisel kasutanud?** (et viidata kogu sellele alale, mitte kitsalt üksikobjektidele)?
 - *kui ei ole sellist nime, siis küsi:* Kas sellel alal võiks olla üks ühine nimetaja? Miks? Mis võiks olla kogu selle ala nimetus või ühisnimetaja?
 - *kui ei ütle "mäluala", siis:* Mida arvate nimetusest "Maarjamäe mäluala"? Kas see sobib seda ala tähistama? Miks?
- **Mida see ala teie arvates sümboliseerib?** (*vestluspartneri narratiivi avamine*)
 - *vajadusel täpsusta:* Milline tähendus sellel teie silmis täna on?
- **Kas nõukogude aegne ja uus kommunistiohvrite mäluala moodustab teie jaoks ühe terviku?**
 - *vajadusel täpsusta:* Milles näete ühisosa? Mis häirib- miks ei taju tervikut?
 - Milline on teie silmis nõukogude-aegse memoriaali tähendus täna?
 - Kelle jaoks see memoriaal on teie meelest oluline?
 - Millist sõnumit peaks see nõukogude-aegne memoriaal ühiskonnale andma?

3. ALA TULEVIK

- **Millisena näete Maarjamäe ...ala (või mäluala) tulevikku ideaalis?**
 - *vajadusel täpsusta:* Mis oleks tema funktsioon (kasutus)? Kelle jaoks?

- **Mida täpsemalt tuleks Maarjamäe alal muuta - kui üldse?**
 - *vajadusel täpsustada:* Mis on oluline säilitada? Miks? Kas Teie meelest on mäluaalal midagi liigset? Kui jah - siis Mis see on? Milliseid uusi objekte võiks mäluaalale lisada? Kui jah, siis Milliseid ja mis eesmärgil?

4. MEIE LOOD ja nende tagasiside. *Sissejuhatus - oleme grupitööna sõnastanud kaks lugu Maarjamäest. Tutvustan Teile neid lähemalt ja palun Teie tagasiside.*

XX sajandi park (vaikne mõtiskluse ala). Loo peamine mõte kannab endas ajalooga leppimist. XX sajandil toimunud sündmused on osa meie ajaloost, me ei saa seda jälge kustutada, (aga saame teadvustada, et kõik hukkunud tavainimestest sõjaväelasteni on olnud totalitaarse süsteemi ohvrid). Selline park on rahulik mõtiskluse koht, kus olla vaikselt, jalutada, vaadelda päikseloojangut, kohtuda sõpradega. Selleks tuleb lisada eelkõige pinke ja valgusteid, ühendada ala paremini ajaloomuuseumi välialaga, ajalugu selgitavad infotekstid.

- Mis mõtteid see lugu Teis tekitas? *Täpsustada:* millega nõustub, millega mitte ja miks?
- **Keda see lugu teie arvates eelkõige kõnetab?** (või: kellele korda läheb?)
 - *vajadusel täpsustada:* Milliseid inimesi /huvigruppe täpsemalt?
- Kas see lugu võiks ühendada/sobida ka täna vastanduvatele huvigruppidele? Miks?

Maarjamäe kohtumispaik ajaloo ristteel (aktiivsemat vabaajaveetmist, liikumist toetav keskkond). Loos kohtuvad Maarjamäel ajalugu: 19. saj Maarjamäe loss ja selle taga asuv skulptuuride park, XX saj erinevate traagiliste ajaloosündmustes hukkunud hauad, mälestusala ja tänapäev. Maarjamäest saaks kujundada tänapäevase aktiivse linnaruumi vaba aja veetmise kohtadega, kus ristuvad mitmed jalutajate rajad Suhkruteest Pirita teeni. Toome Maarjamäele elu juurde: kujundame tegevuspaigad, kohvikud, pinksilauad, seome ümbruse asutustega, ühendame erinevate, sh Pirita matkaradadega.

- Mis mõtteid see lugu Teis tekitas? *täpsustada:* millega nõustub, millega mitte ja miks?
- **Keda see lugu teie arvates eelkõige kõnetab?** (või: kellele korda läheb?)
 - *vajadusel täpsustada:* Milliseid inimesi /huvigruppe täpsemalt?
- Kas see lugu võiks ühendada/sobida ka täna vastanduvatele huvigruppidele? Miks?

5. LUGUDE VÕRDLUS

- Kumb lugu Teid isiklikult rohkem kõnetab? Miks?
 - Kas tahate seda lugu edasi arendada? Mismoodi?
- Kumma loo puhul on tõenäolisem, et kedagi see siiski ärritab?
 - vajadusel täpsustada: Keda? Miks?

6. KOKKUVÕTE, tänamine

- Lõpetuseks - mis on Maarjamäe tuleviku seisukohalt teie meelest kõige olulisem?
- Kas soovite sel teemal veel midagi lisada?

LISA 2:

Individuaalsed refleksioonid Maarjamäe külastuselt Veebruaris 2021.

Janar:

Liikusin memoriaalile Kommunismiohvrite memoriaali kaudu. Tõustes mööda memoriaali vasakut külge looklevat treppi üles. Käes oli õhtune aeg, ning küllaltki lumine olustik.

Esmalt jõudsin kolme risti juurde (Foto nr 1.), mille taust on minu jaoks tuttav. Kuid meenutused 1944 aasta lahingutest ja olustikust Eestimaal hakkasid slime ees ringlema (Jüri Uluots, sakslased tõmbuva tagasi ja punaarmee pealetung jätkub). Suure maailmasõja algus ja hetkeb panevad alati südame kiiremini tukslema, ning mõte lendab langenud ja vapratele selle ajastu inimestele.

Jalutades edasi Laius minu ees Nõukogude Liidu armees langenute mälestustahvliid. (foto nr 2.). Keeruline oli tahvleid lugeda, kuna enamused olid lume alla mattunud, kuid olustik oli arusaadav. Antud mälestusmärk tekitas surnuaias jalutamise tunde. Äärmiselt ühekülgne, ajastust pärinevad jooned ja sisu.

Liikudes edasi tuli vastu (Foto 3.) vaateulatust piirav monumendisein. See justkui sundis mind keskenduma kahele tiivulisele ja nende alt läbipaistvale vaatele. See justkui on kaitstud läbipääs, millessegi. Jalutades edasi jõudsin teederistumis punkti. See tekitas vabastava tunde. Sealt otse liikudes saab lahkuda sellelt objektilt. Või liigud merevaatega platvormile, millelt vaade ulatub kaugusesse, ja linnaruumigi. Ilus.

Jätkates teed Pae murreu/kalda suunas, olin teelõpus sunnitud teedkonda valima. Vasakule liikudes jõudsin esimeste Saksa Sõjaväe kalmistu ristideni. Jälle hauad. Lumes sumbates, märkasin, et riste on kümmekond.

Sealt ringiga tagasi liikudes, mõtisklesin omaette järgmist. Äärmiselt kõhe ja väga surnuaiale omased tunded on jalutuskäik tekitanud. Ning võiks nimetada kolmnurk on mahamaetud sellesse kohta. Kolmnurk, mis sümboliseerib, eesti vabariigi, nõukogude aja ja saksa aja kangelasi.

Foto 1. 1944. aastal võidelnud sõdurite mälestuspaik



Foto 2. Nõokogue Liidu armees võidelnud sõdurite mälestustuseks



Ilja:

Tulin Maarjamäe mälestusväli külastama segaste tunnetega. Olen selles kohas tihti käinud, kuna elan Tallinnas ja mul on pärast külastamist alati väga keerulised ja segased tunded. Ühelt poolt on olemas mälestuskompleks - Nõukogude võimu eest võitlejatele. Teiselt poolt uus mälestuskompleks, mis on pühendatud kommunistliku režiimi ohvritele. Ühelt poolt Nõukogude sõjaväeosade mälestuseks mõeldud tahvlid. Teiselt poolt Maarjamäe Saksa sõjaväekalmistu.

Ausalt öeldes mulle tundub, et enamik inimesi ei seosta mälestusmärki ideoloogilise maailmavaatega. Nad ei mäleta Saksa okupatsiooni ajal tekkinud saksa kalmistut, Spartaki ja Avtroili meremehi, kelle säilmed väidetavalt maeti mälestusmärgi juurde, ja neid suurejoonelisi ideid, mis selle kompleksi loomise käigus maha pandi.

Seetõttu tuleb säilitada Maarjamäe mälestusväli. Kuid kindlasti selles mahus, nagu see praegu eksisteerib - park ja avalik ruum, mis on avatud kõigile kodanikele, olenemata nende maailmavaatest. Kohad, kust avanevad suurepärased vaated linnale ja merele. See tähendab, et kompleksi olemasolevad osad tuleb korda teha; tuleb luua kvaliteetne valgustus ja tormikanalisatsioon.

Kuid tuleb rääkida ka Maarjamäe lugu. Kompleksi külastajad said täpselt teada, kuidas see ilmus, kuidas seda eostati, mis selle loomisega kaasnes, milline on selle ajalugu. Seejuures peame olema enda vastu ausad ja rääkima see lugu täies mahus, kaasa arvatud need episoodid, mis peaksid õpetama tänaseid põlvkondi.

Mida peaks tegema? Esiteks mulle tundub, et Maarjamäel asuv monument peaks olema ennekõike ohutu, et jalutamas käivad linlased ei murraks pead mõnel ülevalt, alt, küljelt alla kukkunud. Teiseks on luua atraktiivne avalik ruum, mis on avatud kõigile pealinna elanikele ja külalistele, olenemata nende maailmavaatest. Maarjamägi puhul võidakse paigaldada „QR codiga“ tahvlid, mis aitavad säilitada selle koha ajalugu.





LÄBIKÄIKU EI OLE
VARISEMISOHT

! ! !
NO PASSAGE
DANGER OF
COLLAPSING

! ! !
ПРОХОД ЗАПРЕЩЕН
ОПАСНАЯ ЗОНА

Maria:

Kolm tähendusrikast paika Maarjamäel

Kommunismiohvrite memoriaali õunaaed

Lapsena jälestasin laulu “Ma tahaksin kodus olla, kui õunapuud õitsevad”, sest arvasin, et see on mingi südilugu, see seostus mul vanainimeste juubelipidudega. Täiskasvanuna olen mõistnud, et see on üks paljudest Siberisse viidud eestlaste lauludest – see on suurem traditsioon, mida on ka omaette uuritud. See laul on seotud võõral maal tekkinud koduigatsusega. Kommunismiohvrite memoriaalis on selle laulu tähendusväli suurepäraselt tööle pandud, nii et kes teavad, need teavad – lugu on visualiseeritud ja füüsiliseks ruumiks tõlgitud.



Tribüün või väliauditoorium?

Allan Murdmaa ansambli kese on minu jaoks suur tribüün, mis on praegu lagunemise tõttu piiratud. Tribüün täidaks renoveerituna edukalt avatud auditooriumi kohta, mida Tallinnas napib. Sarnast funktsiooni võiksid Tallinnas kanda veel rahvusraamatukogu amfiteater, Pirita TOPi tribüün ja Linnahalli trepid, kõik nõukaajast ja ohtlikud.



Muide, mina ei mäleta, et oleksin lapsena Maarjamäe kompleksi külastanud, ma ei mäleta ka sealseid tseremooniaid. Aga Pirita teed mööda sealt möödudes räägiti mulle, et see tribüün on Kalevi pink ja need väiksemad sarnased vormid mere ääres on Linda ja Kalevipoja pink – kui õigesti mäletan. Eestlased mõtlesid selle paiga juba ammu koduseks.

Kuused

Murdmaa kompleksi ja kommunismiohvrite memoriaali vahel kasvab kümme kuuserida. Eri külgedest vaadates moodustavad seal hästi sümmeetrilised jooned. Need on praegu väga võimsad kuused, millele on võimalik anda üsna erisuguseid tähendusi. Võimalik, et need on kunagi kasvama pandud selleks, et anda Murdmaa kompleksi ühele detailile kaunis taustavaade. Aga mulle meeldib mõelda, et need on ülekasvanud kuusehekid, mis osutavad sellele ajale, mis on võetud mõtlemiseks, mida selle suurejoonelise maastikuobjektiga pihta hakata.



Selliseid ülekasvanud kuusehekke leidub maanteedes ääres üle Eesti ja minu meelest on nad uhked. Kui metsa jääb vähemaks, siis ajab ülekasvanud hekk ka asja ära (iironia). Ja see seal Maarjamäel on kuidagi eriti hea näide kunstlikust kuusemetsast, milliseid tehakse Eestimaale juurde ja juurde.

Martin:

Väga huvitav ja põnev on kommunismiohvrite mälestusmärk ning seal saab aega veeta.

Ma siseesin teadlikult öisel ajal Lepa põigust.

Liikusin alas 19.00-20.00 ajal

Inimesi vähem ja pigem ajaloo muuseumi ja kommunismiohvrite mälestusmägi juures kõndimas. Kesknel alal neid polnud. Üks rattur proovis lumest läbi rühkida.

Teeolud jubedad, et terves alas liigelda. Kohati kus kraavid seal lumi puusadeni. Ajaloomuuseumi ja kommunismiohvrite ala juures oli head olud.

Valgustus on kehva, kui tuled Maarjamäe poolt. Tervik tunnet ei tekkinud selline killustunud olek. Keskne ala oleks nagu maha jäetud.

Tänu ristide paljususele on tunne, et viibid surnuaiias.

Päeval ajal oleks seal huvitavama käia tänu vaadetele ning värvide mängule. Aga pime aeg on ikkagi väga ängistav käia seal.

Kui ala korda teha ja lisada infotahvleid ja valgusteid oleks see põnev koht kus käia.

Väga head vaated oleks merele ja linnale.





Lauri:

ELU projekti raames külastasin Maarjamäe mälestusvälja 15.02 õhtu pimeduses. Parkinuna auto memoriaali lähiste parklasse, ning teinud esimesed sammud memoriaali suunas sain aru, et kogu ala on valgustamata. Järgmisena taipasin, et hoolimata erakordsest lumerohkest talvest on teed memoriaalil lumest puhtaks lükatud, ning otsest kukkumisohtu ei tohiks olla.

Pimedusest hoolimata joonistas kujundeid vaatevälja linna valgusreostus, ning Jäätke obeliski poole kõndides tundus kogu memoriaal pimeduse tõttu veelgi suursugusem. Linnatuled peegeldusid obeliskil ja dolomiidist püloonidel, mis tekitas alal kõndides võimsa tunde - pimeduses vaevu enda jalge ette nähes kiirgavad need monumendid.



Maaalal ringi kõndides sain aru, et lumes ja pimeduses ei olnud mitte ühtegi viita, silti või kohtvalgustust, mis objekte esile tõstaks. Tribüünide vahele oli paigutatud kohaliku omavalitsuse poolt erinevaid väravaid ja silte, mis hoiatasid ohust ja takistasid linna kodanike seal kelgutamast. Arvestades Eesti pikka talve ja pidevat pimedust, siis on see linnaisade poolt mõistlik tegevus, et kaitsta oma kodanike tervist. Siiski leian, et mõningase valgustusega saaks linnaruumi teha kodanikele kasutatavamaks.

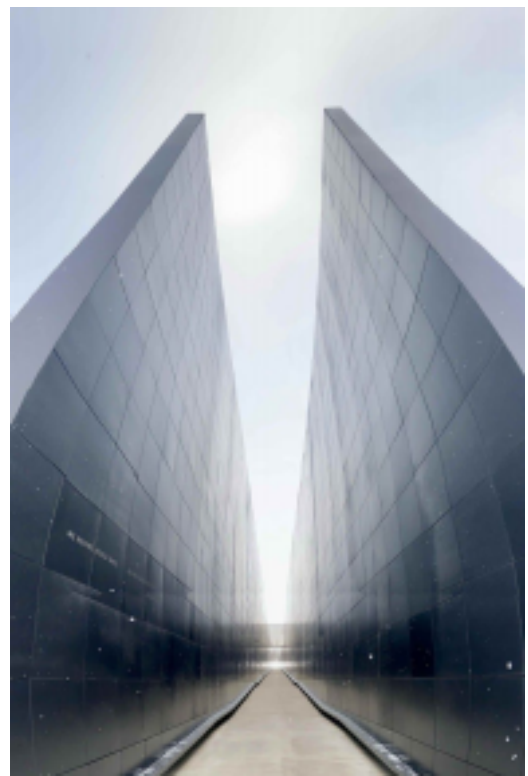
Liikudes edasi Maarjamäe Saksa sõjaväekalmistule tekkisid samasugused tunded nagu tribüünide ja püloonide juures - pimeduse ja lume alla mattunud silte ei olnud näha ja ka ristid olid vaevu märgatavad, kuigi kiitusena tuleb tunnustada, et jalgrajad olid väga ilusti hooldatud.

Järgmise sihina paistis juba kaugelt Maarjamäe kommunismiohvrite memoriaal, mis erines täielikult kogu ülejäänud maaalast. Juba kaugelt paistsid tuled, ning siht oli selge kuhu minema peab. Memoriaalile jõudes tundus see kõik väga suursuguselt. Memoriaalil ringi kõndides sain aru, et ohvrite mälestamiseks loodud memoriaal on väga hästi kontseptuaalselt läbi mõeldud, ning see on väga hea austus- ja kaastundeavaldus. Varasematest külastustest on jäänud meelde, et memoriaal on loodud mõttega kõikidele kodanikele. Soovi korral on võimalik ilusa ilmaga seal istuda ja rahulikult seedida kommunismi õudusi ning hinnata kunstilist ilu.



Siiri:

Maarjamäel käisin täna (17.02.2021) hommikul, ilm oli hall ja lund langes kergelt. Kogu väljapanek oli enamal või vähemal määral lume all, liikuda oli pigem raske ja kogu komplekti ilmselt tabada ei õnnestunud. Inimesi liikus, aga pigem vähem – minu seal viibitud aja jooksul kohtasin kolme tervisesportlast ja kolme niisama jalutajat. Kommunismiohvrite memoriaali mälestusseina pool



sellest mäluualast oli pigem rõhuv õhkkond – isegi kui satuksin näiteks turistina sinna ja teadmata milles kogu ala point seisneb, siis vähemasti memoriaali ala on süngem – suur must mälestussein oma mustade kõrgete seintega, siin-seal suuremad ja väiksemad ristid maas, seinal kuuliaugu imitatsioonid. See on ilmselt taotluslik, polekski



ilmselt vaja midagi nõnda kurba kujutada helgemates toonides.

Teise osa kohta Maarjamäe mäluualast, selle kivist komplekti kohta on ilma lisa uurimiseta mul vähe infot. Meelega ei uurinud eraldi selle kohta

ka juurde oma tänase ülesande ilmestamiseks, mind huvitab mis infot või viiteid ma selle projekti kaudu koguda saan. Tean, et tegemist on nõukogude-aegsete ehitistega, aga mina nõukogude ajal sündinud ega elanud ei ole, võib-olla vähemalt osaliselt on seetõttu praegu

see kivist kompleksi osa minust „mööda läinud“.

Kõikide kivist rajatiste kui komplekti selgitust oleks kindlasti huvitav lugeda

Mida see pikk torn tähistab? Kas need üle sõidutee mere poole jäävad rajatised on ka selle komplekti osad? Mida need tähistavad? Mida need kivisse kujundatud peopesad tähistavad? Mis see must kivide vahel kõrgel olev sigri-migri nõukogude-aegse ja hiljaaegu rajatud osade vahel? Jäid silma kivist komplekti juures ajutised piirded, ju ootab kompleks oma aega, et see uuendada.





Theresa:

Jalutuskäik Maarjamäele. 14.02.2021.

Maarjamäe maa alale on kerge pääseda nii bussiga kui autoga. Autodele on piisavalt parkimiskohti ning buss peatub väga lähedal.

Ala ise asub mere ääres, mistõttu on seal küllalt tuuline. Samas ka väga ilus, kuna vaade merele on alati kena.

Küllastasin ala pühapäeval 14.02.2021. Kuna taevas oli selge ja lund oli palju, siis kohati joonistus hästi välja sini-must-valge.

Ala ise on mitmekesine- osa alast meenutab nõukogude aega. Kaugelt on on näha suur obelisk, mille kõrval on vundamendiblokid, mis moodustavad trepi. Treppidel jalutades avaneb hea vaade merele ja panoraamile. Lisaks võib alalt leida veel mitmeid erinevaid mälestusmärke.

Kõige uuem ja silmapaistvam nendest on ilmselt siiski memoriaal. See on justkui pikk tunnel, millest saab läbi jalutada. Alalt võib leida ka mitmeid informatsioonitahvleid, et end ajalooga

kurssi viia. Memoriaali kõrval on aga kalmistu, mis ilmselt ei meenuta tavapärast surnuaeda, vaid on justkui ristide väli suurel maa-alal.

Kui rääkida tundest, mis alal tekib, siis seda on tegelikult keeruline selgitada. Lugeses infotahvleid, tekitab see sees kuidagi teistsuguse tunde. Kuigi ala ise on tegelikult suure ja tiheda liiklusega tee kõrval, siis jalutades seda tegelikult ei taju. Seal on siiski uskumatult



vaikne.

Oliver

Memoriaalil sai käidud pühapäeval (14.02), ilm oli väga ilus ning külm. Inimesi peale minu oli päris palju veel. Tundub, et tegemist on väga populaarse jalutamispaiigaga Tallinnas. Varasemalt ei ole kommunismiohvrite memoriaali külastanud, möödasõites vaid silmanud, seega oli kogemus päris uus.

Kõige „suurema“ elamuse andis memoriaali välimus/väljanägemine, tegemist on välimuselt väga ilusa mälestisega. Usun, et mälestis-ala meeldiks ka kommunismiohvritele endile. Väga võimsa elamuse andis ka memoriaali ning ala suurus, oleks tahtnud isegi pikemalt jalutada kuid ajapuudusel jäi külastus seekord ca 15 minutiliseks.

Tumedad ja mustad värvid sobivad memoriaalile ideaalselt, mis püüab pilke. Lisaks on minu arvates memoriaal välimuselt ka kaasaegne ning peaks olema seda ka tulevikus.

Mälestusseis – kogu memoriaalist oli kõige meeldejäavam. Kohapeal tulid mõtted, et kui palju kommunismiohvreid tegelikult oli.

Lisa 3:

Intervjuude analüüs:

Kuidas nimetatakse memoriaali?

- **suruaed**, väga delikaatne koht, mälu objekt, mälu park (Janari vastaja)
- (Maarjamäe) memoriaal, Maarjamäe, kommunismiohvrite memoriaal (uue osa kohta), kompleks (Maria vastaja)
- Kindlasti ta moodustab siin täitsa omapärase mälumaastikku (Theresa vastaja) (ise on kutsunud muidu memoriaaliks)
- memoriaal (Siiri vastaja)
- **kommunismiohvrite ja varasem memoriaal** (Martini vastaja)
- Laias laastus võttes, ei ole mina sellest alast kellegagi rääkinud. **Maarjamägi on Maarjamägi**. (Oliveri vastaja)
- XX sajandi park (Ilja vastaja)
- **Maarjamäe ala** (Ivani vastaja)

Mida mäluala nimetusest arvatakse?

- mäluala on loogiline, aga kõlab nagu "mälumine" või "mälu ära" (Maria vastaja)
- reaktsioon sõnale "**mäluala**": "Ma usun, et see võtaks nagu kokku selle kuidagi oma asja tervikuna ja ta ei oleks nagu võib-olla ideoloogiliselt ka kuidagi mingis suunas kaldu. Et ilmselt jah, see oleks **aktsepteeritav** nii-öelda Vene poolele kui ka nendele Eesti poolele, sakslastele ilmselt ka." (Maria vastaja)
- mäluala pigem ei ole sobilik nimetus, selle tähenduse mõttes on sobilikumad ajaloo mälestusmärk ja suruaed (Janari vastaja)
- Mäluala sobib hästi, väga hea nimi ja muuseum hakkab seda ka ise edaspidi kasutama (Theresa vastaja)

Mis Maarjamäe ei saa olla? Lisame siia vastused ei-sõnumitega

- *kommunismiohvrite memoriaal (kolme ala peale kokku, Maria vastaja)*
- **Koht, kus on lärmakas** (Martini vastaja)
- Uus Telliskivi (Theresa vastaja)
- Aktiivsete vaba aja tegevuste koht (Janari vastaja)
- "Nii kaua kui see on poliitiline asi, siis **poliitilised asjad ei ühenda**." (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- "õnneks siiamani **ei ole vene kogukonnal** tekkinud väga suurt **ideoloogilist seotust** sellega [Maarjamäe alaga, täpsemalt tribüüniga], nagu oli **pronksöduriga**. usun, et nad **ehk ei tunneks ennast väga riivatuna, kui seal tõesti mingeid üritusi läbi viidaks**." (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- "me ei näe seal kuskil sirpi ja vasarat, seal ei ole mingeid viisnurki." (Maria vastaja)

- “Eesti osas... Minu teada **ei ole seal kuskil kolme lövi ega sinimustvalget** ega sellist ideoloogilist asja.” (Maria vastaja)
- “see **ei oleks see, kuhu minnakse ainult kindla otstarbega, mälestama** või midagi, vaid et seda **ruumi kasutatakse ka tavaolukorras.**” (Maria vastaja)
- “**ei peaks olema niimoodi, et me ühekorraga mõtestame selle [ala] ära** ja siis ta nii jääb, vaid et ta võikski olla selline muutumises olev asi.” (Maria vastaja)
- “**kohviku osas ma ei ole kindel**, kas see äriliselt seal ellu jääks, aga võib-olla jääks. nad **ei tohiks olla** võib-olla selle kõige viimase, selle **kommunismiohvritega** nüüd nii otseselt **seotud**. seal võib-olla peaks olema esialgu mingi **distsants**, võib-olla sinna **õunaaeda esialgu ei tikuks**. Aga võib-olla kahekümne aasta pärast võiks seda õunaaeda juba natuke ümber mõtestada. sinna võib-olla võiks näha nagu mingeid... ma **ei mõtle liumägesid** või asju. Aga tuua elu võib-olla natuke rohkem ka sinnapoole.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “ei rõhutaks seda, et see peab olema niisugune **surmtõsine koht**” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “[**ei peaks olema**] **siuke kiriklik ruum**, kus saab olla hiirvaikselt ja kus joosta ei tohi ja väga siseneda ei julge ja nii edasi. see on natuke ka tänapäeva arusaam kaasaegsest linnaruumist ja ka monumentidest.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- Koht, kus inimesed ei saa naerda ja joosta, koht kus pole elu (Ivani vastaja)

Mis on selle ala väärtus?

- Arhitektuuriline väärtus, kvaliteetmaastikuarhitektuur, turism, **turismiatraktsioon**, vaatamisväärsus, “see on maastikuarhitektuuriliselt üks kõige olulisemaid ja väärtuslikumaid asju üldse Eestis, mis on kunagi rajatud”, “kogu nõukogude perioodi maastikuarhitektuuri kõige parem näide”, “ka maailmatasemel tippteos”, “ka maailma maastikuarhitektuuri ajaloos unikaalne”, tuleb korda teha ja selle eest hoolitseda, Järgnevad põlvned oskavad selle väärtust rohkem hinnata (Maria vastaja)
- **õppevahend, ideaalne koht, kus totalitaarsest režiimist rääkida** (Maria vastaja)
- “kui me paneme ta konteksti, kus ta valmis, et kui me vaatame kõik need memoriaalid, mis on tehtud endise idabloki maades. No tegelikult ka Ühendriikides, üldse sihukestes suurtes režiimides. Me tegelikult näeme, et seal on ikkagi siuksed musklis sõdurid, automaadid käes, nutvad naised, noh, hästi figuratiivne. Et ja Maarjamäel noh seda ei ole, et ta erineb ikka nii jõuliselt, et noh, see on **puhas geomeetria, puhas maastik ja ruum**, ruum on see, millega tegeletakse.” (Maria vastaja)
- “inimesed ei saa aru, nad ei oska näha selle teisi aspekte. Nad ei näe selles kultuurilist väärtust, vaid nad näevad ainult seda ideoloogiat seal taga, aga nad ei näe seda, et selle **ideoloogia raames võidi rajada ka häid asju.**” (Maria vastaja)
- “arhitektide liidus käib pidevalt **väliskülalisi**, [---] siis me tavaliselt tutvustame ka seda **kohalikkude arhitektuuri** ja Maarjamäe on ikkagi üks kindel asi, kuhu me neid tavaliselt alati viime” (Maria vastaja)
- “meie ühiskond ei ole veel oma arengus nii kaugel, et me seda **oskaksime hinnata vääriliselt**. Aga kui me suudame ta **säilitada**, siis ma usun, et paarikümne aasta

pärast me suudame teda võib-olla ühiskonnale **ümber mõtestada** teistmoodi.”
(Maria vastaja)

- “**on potentsiaali olla see ühenduslüli** [vastanduvate huvigruppide vahel]” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- Minu arust on ta ka kohutavalt ilus monument, need käed näiteks (Theresa vastaja)
- “Minu hinnangul **üks kõige paremaid 20. sajandi selliseid maastikuarhitektuurseid terviklahendusi** üldse Eestis. Kunstiajaloo on sellel kompleksil väga kindel **positiivne tähendus**” (Siiri vastaja)
- “Väga **professionaalne** maastikuarhitektuurne kompleks avalikus ruumis, **kvaliteetne** avalik linnaruum” (Siiri vastaja)
- “Ideaalne piknikukoht, ideaalne merele vaatamise koht ja täiesti **suurepärase lahendus** selle klindialuse jaoks seal, klindist mereni siis. Et ta ei ole päris looduslik, ta on kujundatud, aga samas **ei ole ta hoonestatud.**” (Siiri vastaja)
- Tänu sellele memoriaalile on see maa-ala nõnda **avatuna säilinud**, looduskaitse argumentidega seda ilmselt puutumatuna poleks suudetud hoida (Siiri vastaja)
- Vaikne mõtiskluse koht - Viitas kommunismiohvrite memoriaali poole (Martini vastaja)
- **Kvaliteetne avalik** puhkeala (Siiri vastaja)
- “...see liiga **kena koht, kunstiliselt** on see vaieldamatult nagu **elegantne teostus, võrreldes paljude** igasuguste **sõja- või nõukogude monumentidega** ja seda ta on... (Janari vastaja)

Kellele ja miks on Maarjamäe ala tähtis?

- kommunismiohvritele ja nende lähedastele, turistidele, arhitektuuriprofessionaalidele ja arhitektuurihuvilistele (Maria vastaja)
- “läheb veel võib-olla siin 30 aastat mööda, kui see **isiklik side nende inimestega katkeb**, kelle nimed seal on kirjas, siis ta muutub lihtsalt niisuguseks **sümbolobjektiks**, aga need nimed mõjuvad pigem illustratsioonina juba. Et sa näed seda hulka, et kui paljud inimesed hukati või küüditati või muul moel nende elu hävitati. [---] ülejäänutele on see ikkagi juba... No ma arvan, et nad pigem kogevad seda ruumi, see muutub pigem **turismiatraktsiooniks** rohkem, et see isiklik **side sellega väheneb iga aastaga inimestel.**” (Maria vastaja)
- “20. sajandi arhitektuurihuvilisena kõlab minule nagu ideaalse lahendusena muidugi, et minu meelest on need niisugused noorema ajaloo tõlgendamise kohad järjest populaarsemad ja kui ta on niimoodi pealinnas otse võtta, **kvaliteetruum**, kust sa saad läbilõike nii pikast perioodist Eesti ja ka natuke laiemast maanurga ajaloost, siis minu meelest ideaalne, mis võiks ka turistidele huvi pakkuda” (Siiri vastaja)
- “**Ohvrite järeltulijatele**, laiemalt Eestile, et need **kuriteod ei korduks**, selles võtmes on kindlasti see uus memoriaal nagu oluline”. (Martini vastaja)
- Hea küll, mina olen vana, aga **noortele meeldib seal käia**. (Oliveri vastaja)
- eestlased, venelased, sakslased, ajaloolased, turistid jne (Janari vastaja)
- **peaaegu kõigile**

Milliste arhitektuuriobjektidega võrreldakse Maarjamäed?

- Teisi arhitektuuriväärtusi, kuhu välisarhitekthe Eestis viiakse: Linnahall, ERM, Arvo Pärdi keskus, Riigikogu, lennusaadama angaarid (valmimisaastal 1914 insenertehniline tippsaavutus: maailma kõige suurema diameetriga betoonkupid), Kultuurikatel, Fotografiska, uued riigigümnaasiumid (Maria vastaja)
- Hea avaliku ruumi mõttes: Berliini holokausti memoriaal, Stockholmi metsakalmistu, ERM (Maria vastaja)
- Ideoloogiliste probleemide mõttes: pronksõdur, Russalka (Maria vastaja)
- “Aga ta [ERM] on ka maailma arhitektuuri mõttes ikkagi väga tugevat kvaliteeti ja väärtus. Just see, kuidas on selle nõukaaegse lennuväljaga nagu, selle ümbritseva maastikuga väga tihedalt seotud. See **ERM** tegelikult mingil määral isegi **seostub Maarjamäe memoriaaliga**, sest kui see võidutööjõu välja valiti, siis need artiklid, mis hakkasid ilmuma, pealkirjad... kõige markantsem oli Karin Hallas-Murula, kes kirjutas, pealkiri vist oligi, et see on sama, mis vägistajaga abiellumine... see läks üsna inetuks ja kusjuures Karin Hallas-Murula ise on žürii liige ja tema jäi eriarvamusele ja see, mis hakkas toimuma, see **seoste toomine nõuka sõjaväe ja selle kaasaegse arhitektuuriga**. see läks päris kummaliseks ja inetuks, aga samas **ERM on saanud kõik arhitektuuripreemiad**, mis Eestis üldse on võimalik saada ja ta on saanud ka välismaa preemiaid, et see ei ole nagu ainult meie nägemus.” (Maria vastaja)
- “**Arvo Pärdi keskus** on üks, mida näidatakse, aga seal on pigem see, et Arvo Pärt on ilmselt isikuna lihtsalt nii tuntud ja muul maailmal tekib see seos. **ehituskvaliteedi mõttes on see Eesti üks kõige kvaliteetsemaid asju**, arhitektuurses mõttes võib-olla ei ole kõige-kõige tugevam, aga ei ole kindlasti ka halb...” (Maria vastaja)
- “**Lennusaadama angaarid**, seal on nii-öelda see insenertehniline pool oluline, mida tutvustatakse. kui need aastal **1914** valmisid, siis need olid **maailma kõige suurema diameetriga betoonkupid**. ja kui me mõtleme, et see kuppel üleval on ainult kümme sentimeetrit paks ja see on nagu insenertehniliselt ääretult niisugune unikaalne lahendus... see muuseumi osa, mis on praegu tehtud... tõsiusklike arhitektide jaoks on see natukene liiga palju. seda ilu ja vidinaid, mis seal on tehtud, aga ta ikkagi on arhitektuurselt hea.” (Maria vastaja)
- “**monumentide puhul tulebki kõiki neid igasuguseid ideoloogilisi sümboleid vältida. Et mitte tekitada niisugust vastandumist**. Suurepärane näide tegelikult on ju **Läti vabadussammas**. Seal ei olnud mingeid siukseid noh, Läti Vabariiki sümboliseerivaid asju. [---] kogu nõukogude perioodi oli lätlaste vabadussammas püsti, sest seal ei olnud neid ideoloogilisi sümboleid küljes, mis oleksid olnud kuidagi nõukogude võimule vastuvõetamatud. [---] Ja Maarjamäe pluss on see, et seal on samamoodi, et seal ei ole seda ideoloogilisi sümboleid.” (Maria vastaja)
- “Kuna mul on väikesed lapsed, on ju, siis ma tean täpselt, et kui ma noh, lähen kuskile kunstimuuseumisse, **väiksed lapsed ikka tahavad joosta**, nad ikka tahavad **häält teha, turnida, karjuda** ja kui sul on niisugused nagu vanemad proudad, siis nad alati kortsutavad kulmu, et mis asja ja siin tuleb olla vaikne ja siin tuleb käituda. Ma usun, et aasta-aastalt see inimeste isiklik side kaob, ma pigem eelistaks seda, et see on koht, kus ikkagi lapsed võivad nagu ka ikkagi joosta ja häält teha ja et see ei pea olema nii surmtõsine koht, et kõik peavad olema siin hiirvaiksel. Minu meelest supernäide on ju **Berliini holokausti memoriaal**, mis on ju see tohutu suur see

tahukate väli. Samamoodi seal **ei ole mingeid sümboleid** ja asju ja see on ikkagi see, et kuidas **lapsed kasutavad seda mängulise ruumina**, kus nad tõesti ekslevad seal sees ja nad jooksevad ja sa kuuled neid hääli ja kõik see kokku, noh, selline ühiskondlik nagu arusaam ja suhtumine sellesse... Muidugi Saksamaal see on natuke teine teema, sest seda juudi kogukonda ei ole enam Saksamaal alles jäänud ja seal ei ole neid, kes võtaks seda võib-olla nii surmtõsiselt kui meil, võib-olla siin teatud ühiskonnagrupil veel on. Minu meelest Berliini holokausti memoriaal on väga hea võrdluspunkt, tegelikult ta tegeleb sama asjaga, **ühiskonna valupunktide**, valuteemadega, aga ta on lahendatud ikkagi selliselt, et see pigem nagu **liidab ühiskonda** või ta on muutunud **turismiobjektiks**.” (Maria vastaja)

- **“Stockholmi metsakalmistu** on tegelikult ju ka surnuaed, see on samamoodi **maastikuarhitektuuri klassika**. Kui sa lähed väravast sisse... [---] siis sul ju sealt eest paremale jäävad nagu niisugused rohelised künkad, mis sümboliseerivad Elüüsiumi välju ja kõike neid asju, siis seal otsas on tuhaala, kuhu saab tuhka puistada. Ja need kabelid [---] on samamoodi arhitektuuri klassika, maailma tipparhitektide poolt tehtud eelmise sajandi alguses. [---] seal käiakse lihtsalt jalutamas, see on küll surnuaed, aga see **ruumiline kogemus**... [---] sinna maetakse siia maani, et on ikkagi **tegev surnuaed**, aga see ei ole ainult mälestajatele või nendele, kes tahavad oma omakste haulal käia, vaid see on ikkagi nagu **turismiobjekt**. Aga seal ikkagi käiakse ka nagu seda ruumilist asja... kahjuks ta ei ole kesklinnas, sinna minek on nagu noh, rongiga saab lihtsalt muidugi, aga ta on ikkagi nagu ettevõtmine, ma usun, et oleks siuke asi veel kesklinnas, siis neid inimesi, kes seda ruumi tarbiks, oleks palju rohkem. Maarjamäe, on ikkagi pigem kesklinna piirkonnas, võib lugeda, kuigi ta on Pirital vist ametlikult, või ma ei tea, mis linnaosa alla ta kuulub.” Stockholmis seda [metsakalmistu] ruumi **kasutavadki inimesed, kes elavad seal ümbruskaudsetes piirkondades**, kesklinnast tavarootslane selleks ei sõida sinna, et seal jalutada, seal pigem käivad ikkagi need, kes on **erialainimesed, arhitektid ja maastikuarhitektid**. (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “Berliini memoriaal ongi kesklinnas. [---] Kusjuures seal Eisenman [Berliini holokausti memoriaali autor] ütles kohe, et tema eesmärk on see, et seal **ei ole mitte midagi figuratiivset**, seal **ei ole neid nimesid**, seal **ei ole mingeid sümboleid**, seal **ei ole kujusid**, seal **on lihtsalt ruum** ja see ongi see, et sa nagu lähed sinna sisse, et sa... tema mängis ruumiga, sa kaotad kontrolli ennast ümbritseva ruumi üle, et natuke anda edasi seda, mida juudid tundsid, kui nad nii-öelda oma kodust ära viidi ja sinna laagritesse paigutati, et seal kaotab kontrolli ennast ümbritseva ruumi üle. kui sa oled seal memoriaalis sees, siis sa näed ainult ju ühte sirget pidi. Aga sa ei näe, kui ta on ruudustik, siis sa ei näe neid kõrvalolevaid alasid. Aga sa kuuled kogu aeg teisi inimesi, kes seal kuskil jooksevad, aga sa ei näe neid... Ja see oli taotluslik ja see on ikkagi arhitektuurselt ja ruumiliselt väga õnnestunud lahendus. ma usun, et Maarjamäel on samamoodi niisugune ruumiliselt huvitav ja hästi mitmekesine. Et ta oleks nagu niisugune nagu jalutamise ja ajaveetmise kohana huvitav, et ta ei ole kuidagi monotoonne või... (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- **“Helsingi Oodi** on suurepärane näide, kus sa lähed tänavalt, sa saad seal helistuudio endale broneerida või kasutada õmblusmasinat või 3D-printereid, igast asju.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)

- “õnneks siiamani **ei ole vene kogukonnal** tekkinud väga suurt **ideoloogilist seotust** sellega [Maarjamäe alaga, täpsemalt tribüüniga], nagu oli **pronkssõduriga**. usun, et nad ehk ei tunneks ennast väga riivatuna, kui seal tõesti mingeid üritusi läbi viidaks. Aga see on niisugune väga delikaatne teema, kui tõesti **Vene saatkond** hakkab ühel hetkel ka seda ala nii-öelda **politiseerima**, nii nagu juhtus kunagi Pronkssõduriga, siis need meeleolud ja arvamused võivad väga kiiresti muutuda, sest ma mäletan, kui pronkssõdur oli, kui see skandaal oli, siis mõni aasta hiljem oli... okei, neli aastat hiljem oli see “Lift11”. Kui Tallinn oli **kultuuripealinn**, siis oli “**Lift11**” linnainstallatsioonide **võistlus** ja seal valiti välja... Vist oli kümme installatsiooni, mis pidi siis nagu ära teostatama. Ja üks installatsioonidest oli see, et **Russalka näo juurde oleks ehitatud trepp**. Ja selle installatsiooni mõte oli see, et inimesed saavad vaadata monumentaalskulptuuri lähedalt, et näha seda nägu, kuidas see on tegelikult. [---] mõte oli selles, et inimene viia selle suure skulptuuri näo juurde, et ta saab lähedalt vaadata, ja see **keelati ära**. Tallinna linn ei andnud selleks luba, sest kardeti seda, et kuna pronkssõdurist oli neli aastat möödas ja kardeti, et kuna see on vene kogukonna jaoks niisugune **sümbolskulptuur**. Et **vene kogukonnas** tuleb **suur pahameel** ja ei lubatud seda installatsiooni teha, mis tundub mulle täiesti arusaamatu, ja ma arvan, et see oleks olnud väga hea mõte. [---] minule oli see toona veel arusaamatu, aga Tallinna linnavalitsuses tõlgendati seda ohuna, et see võib teatud inimesi uuesti sütitada ja solvata. ma usun, et te intervjueerite kindlasti ka vene kogukonna esindajaid, et mis on nende suhtumine sellesse, kui seal mingeid üritusi hakata läbi viima, kontserte või asju, ma praegu eeldan, et see ei ole probleem, aga Russalka näitel ma arvan, et see tegelikult võib olla probleem, ma lihtsalt ei tunne neid allhoovuseid, ma ei tea selle ühiskonna mõttemaailma nii täpselt, et seda ennustada.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “Nad ei mõista nende säilitamise vajadust, kuigi see on pikk periood Eesti ajaloos ja seda on püütud mõtestada... nüüd ka muinsuskaitstes juba üle kümnekonna aasta, alates sellest, kui Tallinnas **Sakala keskus** lammutati. Selle keskuse lammutamise vastu ju toona koguti kas ligi kümme tuhat või isegi üle kümne tuhande allkirja, mis tegelikult näitas, et diskussioon oli ikkagi väga lai. Ja kuigi selle **okupatsiooniaegse arhitektuuri** ja siin ka maastikuarhitektuuri ja monumentide mõtestamine on olnud aeganõudev ja vaevarikas ja siiamani kostab need lammutamise hüüatusi, siis noh, see on niisugune niisugune pidev pidev töö, mida tuleb teha ja teisest küljest lihtsalt aeg tasandab ka neid nurki nendele arvamustel. Kui see kompleks need oleks korrastatud, siis paratamatult need nurgad tasanduksid pikaks ajaks.” (Siiri vastaja)
- Vabadussõja monument Viljandis, Pronkssõdur Kaitseväge kalmistul (Janari vastaja)

Poliitilised mured, ideoloogiline surve

- paljud vastajad nt Martin ja Oliveri vastaja nipsisõnasiesed, valisid väljendeid, suunati teiste ametkondade (nt maaaomanike) juurde
- Ei pea ajalookäsitlust (vene rahvusest inimeste) muutma hakkama, vaid tuleb leida **ühine mõtestusviis**, nt Sõjaajaloo muuseumis on ks laud talutare neljakümne neljandal aastal Emajõe ääres, kus istuvad siis saksa vormis Soome vormi Nõukogude vormis ohvitser kõik on erinevas vormis ja kõik on nagu eesti mehed, kes on siis ühel aastal kolmekümne kaheksandal aastal lõpetanud sõjakooli ja mingite nüansside tõttu on nad sattunud erinevatesse sõjavägedesse. Nad tegelikult on tol

hetkel ka ju eri pooltel on nii-öelda talutares kokku saanud arutamine kui Eesti asja, et noh, need on nagu samad asjad, mille kaudu me peame nagu selgitama (Janari vastaja)

- Arhitektuuriväärtuse kohta: “EKRE kohtumisel need inimesed, kes laua ääres olid, ütlesid, et nemad saavad sest aru, aga nende **erakond seda arvamust ei jaga.**” (Maria vastaja)
- “kogu maailm mõtestab selle [monumentide teema] praegu ümber. Noh, see, mida me näeme, mis toimub Ühendriikides. See on teine äärmus, kuidas **võetakse lõunaosariikide väejuhtide monumente maha, mis on tegelikult üks osa selle riigi ajaloost** ja mis on kõige kummalisem, et need inimesed tegid toona oma tööd. [---] Eks see on meil samamoodi, see Pronkssõduri asi ka, muidugi see on poliitiline, ma usun, et poleks Vene saatkond hakanud seal nagu toimetama, siis pronkssõdur oleks meil siamaani seal rahvusraamatukogu vastas, kui sellele poleks antud poliitilist tähendust.” (Maria vastaja)
- “ma loodan, et see on nii, ja ma usun, et see võiks nii olla [et 1. narratiiv ühendab vastandujaid]. Muidugi, kui me siin loeme neid Reinsalu ja ma ei tea, kes siin mingeid arusaamatuid artikleid on kirjutanud, kuidas kõik tuleks maha võtta ja mis iganes... Siis... Nii kaua kui see on poliitiline asi, siis **poliitilised asjad ei ühenda.** Tulevad järjekordsed valimised ja sul on vaja omale mingit teemat, siis sul on väga lihtne see trumm jälle riulist võtta ja hakata seda taguma. Ma usun, et see **võti võib-olla ongi poliitikute taskus,** et nii kui asi lastakse rahulikult olla, siis sellest kujunebki niisugune ühisala. Aga kui see pannakse poliitilise teemana üles, siis seda ei juhtu.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “õnneks siamaani **ei ole vene kogukonnal** tekkinud väga suurt **ideoloogilist seotust** sellega [Maarjamäe alaga, täpsemalt tribüüniga], nagu oli **pronkssõduriga.** usun, et nad ehk ei tunneks ennast väga riivatuna, kui seal tõesti mingeid üritusi läbi viidaks. Aga see on niisugune väga delikaatne teema, kui tõesti **Vene saatkond** hakkab ühel hetkel ka seda ala nii-öelda **politiseerima,** nii nagu juhtus kunagi Pronkssõduriga, siis need meeleolud ja arvamused võivad väga kiiresti muutuda, sest ma mäletan, kui pronkssõdur oli, kui see skandaal oli, siis mõni aasta hiljem oli... okei, neli aastat hiljem oli see “Lift11”. Kui Tallinn oli **kultuuripealinn,** siis oli **“Lift11” linnainstallatsioonide võistlus** ja seal valiti välja... Vist oli kümme installatsiooni, mis pidi siis nagu ära teostatama. Ja üks installatsioonidest oli see, et **Russalka näo juurde oleks ehitatud trepp.** Ja selle installatsiooni mõte oli see, et inimesed saavad vaadata monumentaalskulptuuri lähedalt, et näha seda nägu, kuidas see on tegelikult. [---] mõte oli selles, et inimene viia selle suure skulptuuri näo juurde, et ta saab lähedalt vaadata, ja see **keelati ära.** Tallinna linn ei andnud selleks luba, sest kardeti seda, et kuna pronkssõdurist oli neli aastat möödas ja kardeti, et kuna see on vene kogukonna jaoks niisugune **sümbolskulptuur.** Et **vene kogukonnas** tuleb **suur pahameel** ja ei lubatud seda installatsiooni teha, mis tundub mulle täiesti arusaamatu, ja ma arvan, et see oleks olnud väga hea mõte. [---] minule oli see toona veel arusaamatu, aga **Tallinna linnavalitsuses tõlgendati seda ohuna, et see võib teatud inimesi uuesti sütitada ja solvata.** ma usun, et te intervjuuerite kindlasti ka vene kogukonna esindajaid, et mis on nende suhtumine sellesse, kui seal mingeid üritusi hakata läbi viima, kontserte või asju, ma praegu eeldan, et see ei ole probleem, aga Russalka näitel ma arvan, et see tegelikult võib olla probleem, ma lihtsalt ei tunne neid allhoovuseid, ma ei tea selle ühiskonna

mõttemaailma nii täpselt, et seda ennustada.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)

- “Tänaseks on küll Tallinna linn seda **kehva seisukorraga** osa vist seal piiranud ja otseselt vist sinna alale enam ligi ei lasegi, ma pole sel aastal seal käinud, täpselt ei tea. Selles kontekstis on see teema tulnud üles ka minu teada valitsuses, et noh, lõpuks tuleb see **maareform** ju lõpule viia, mis on Keskkonnaministeeriumi ülesanne ja Tallinna linn on muidugi see osapool, kelle territooriumil see kõik seal asub. Meie, Kultuuriministeerium siis puutub asjasse kultuuriväärtuse poole pealt. Muinsuskaitseamet on tellinud sellele vanale osale ekspertiisi, küsimus on olnud õhus **kas Maarjamäe vastab mälestise tunnustele** ja kas oleks põhjust seda mälestiseks tunnistada?” (Siiri vastaja)
- “(...) et siis äkki toimub selle ajaloo tõlgendamise osas ka noh, selline, leebumine 20. sajandi siis teise poole tõlgendamisel ma pean silmas, et, et seda kohta ei nähtaks enam sellise **okupatsiooni monumendina**... Et see on üks asi, mida nii muinsuskaitsejanna kui arhitektuuriajaloolasena pidevalt lihtsalt kohtab või näeb, et et paljudele inimestele on **selle perioodi** ehitised automaatselt võõrad.” (Siiri vastaja)
- Poliitilised otsused ja ühiskondlikke arusaamine siamaani oli see, et seal ei ole vaja nagu otseselt midagi hakata maha võtma ja radikaalset ümber tegema, siis sellest kujunes välja (Ilja vastaja)
- Mina mäletan, kui mina olin laps, seal käisin veel enne seda, kui tekkis siin see ilus suur kommunismiohvrite memoriaal. Mina alati tundsin ennast seal väga üksildaselt ja väga halvasti, sest ta on selline nagu igast kaarest tuulega läbipuhutav pool hüljatud ala. Noh, selline tunne mul siis oli, kui ma seal lapsena jalutas ringi, aga praegu ta nagu väga palju parem ei ole, mitte on rohkem lagunened. (Ilja vastaja)

Monumendikultuur üldiselt, mitte ainult poliitiline teema

- “Meil on üldse **monumendikultuur hästi lünklik ja puudulik**, me oleme kogu aeg neid siin hävitanud ja maha võtnud ja meie linnaruumid on hästi vaesed selles osas.” (Maria vastaja)
- “Kui me vaatame muud maailma või noh, läänemaailma, siis **peaväljakutele pandi võidumonumendid. Langenutele pühendatud monumendid pandi surnuaedadesse** ja Eestis suuremates linnades, Pärnus, Narvas, Võrus, Tallinnas pandi ka need surnuaedadesse.” (Maria vastaja)
- “meie ühiskonnal puudub tegelikult see kultuurikiht just ruumilistes ja kunstilistes asjades, **skulptuurimaailmast arusaam**, see on **väga õhuke** ja see on meie haridussüsteemi viga.”, “kunstiajalugu tavaliselt lõpeb juugendiga [--] heal juhul jõutakse kahekümnendatesse-kolmekümnendatesse, keegi räägib Picassost ja mingeid asju, aga peale teist maailmasõda, seda ei tea mitte keegi, seda tavaharidussüsteem ei käsitle” (Maria vastaja)
- monumentidest Eestis väga palju viimasel ajal juttu olnud, et üks teema, millega meie näiteks kokku puutume, on **Vabadussõja monumentide taastamine**. Noh, ütleme Viljandi näite, kus oli siis omaaegse Saksamaa Vabadussõjas langenute mälestussammas kuhu kohale püstitati seitsmekümnendatel aastatel Kommunistliku Partei peahoone. Seda konsensust tuleks võimalikult palju proovida otsida, et noh, et

sellest ei kujuneks nii-öelda Joala monument või, või, või isegi Pätsi pea või midagi sellist (Janari vastaja)

Mis on liigne?

- “kõige viimases kommunismiohvrite [memoriaali] omas on minu arust natuke liiga palju ideid kokku korjatud, kuhjatud, sealt ma mingeid asju isiklikult ma oleks ära jätnud, aga kui nad nüüd juba on sinna tehtud, las nad olla. Veel ei ole, aga ilmselt need ümbruskaudsed kinnisvaraarendused, need võivad muutuda seal mingi hetk ilmselt liigseks.” (Maria vastaja)

Kuidas vastajad avaldasid arvamust ala terviklikkusest (mis kuulub kokku ja mis peab olema eraldi?)

- “mulle **meeldib see Maarjamäe nõukogude osa isegi rohkem** [kui uus kommunismiohvrite memoriaal], kuna see nii **lihtne**, et seal ei ole mingit üleliigset asja. See eesti viimane lisandus võiks natuke olla lihtsam, aga ta [kogu ala] moodustab kindlasti ühtse terviku.” (Maria vastaja)
- “minu meelest ta **moodustab väga hea terviku** ja kõik need **kõik kolm osa** – sakslaste osa, Nõukogude osa, eestlaste osa –, see kõik on, neid **saab võtta nagu täitsa eraldi tükkidena**, et nad visuaalselt ei häiri üksteist, et seal on ikkagi piisav nagu niisugune eraldatus nende vahel” (Maria vastaja)
- “**sakslaste osa muidugi on niisugune tüüplahendus**, mida on üle Euroopa, seesama ristidega lahendus. Aga see on endiselt väga ilus, efektne, hästi minimalistlik, lihtne. Ja samas ka see **eestlase osa**, et kui sa oled seal, siis sa tegelikult **ei taju seda nõukogudeaegset asja**, aga samas nad on kõik **üks tervik** ja seda saab ikkagi lihtsasti nagu läbida, hoomata kuidagi. Et ma arvan, et see on nagu **õnnestunud kompleks**, et see on väga **hea kohavalik**.” (Maria vastaja)
- “terviklikkus seisneb selles, et nad tegelikult on kõik lahendatud nagu kõrgetasemeliselt, kvaliteetselt. [---] Ta natuke meenutab sellist **vabaõhumuuseumi**, et sa **käid ja näed erinevaid ajastuid ja sa näed erinevat ideoloogiat, aga samas ei näe neid kunagi korraga**, et need on ikka **ruumiliselt natuke nihkes** omavahel paigutatud [---] see on ideaalne turismiobjekt [---] sa nagu käid ja jalutate seal, sa näed erinevaid ajastuid. (Maria vastaja)
- “kui sa viibid seal viimases kommunismimemoriaali osas, siis sa **visuaalselt väga ei näe neid teisi tükke**, mis seal on, ei sakslaste oma ega nõukogude oma. Ja kui sa oled nõukogude omas, siis sa ei näe seda uut memoraali ega sakslaste oma niiväga. nad on **ruumiliselt ja visuaalselt üksteisest lahus**. nad ei sega, **nad ei konkureeri visuaalselt üksteisega, seal on teatud distants**.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- Arhitektuurilises mõttes on ühtsusest kaugel, aga samas on objektidel õhku vahel (Theresa vastaja)
- “No nad on muidugi **väga huvitavalt paigutatud**, jah, minu meelest on see selles mõttes väga õnnestunud lahendus kommunismiohvrite memoriaali asukoha valik. Seda taheti ju kuhugi kesklinna poole rohkem ehitada, algselt, aga selle selle uue memoriaali ehitamine sinna on selles mõttes toonud positiivselt ka uuesti

jututeemaks vana memoriaali, et ka see korrastada ja et ta moodustaks selle terviku, sest noh, praegu ta vajaks korrastamist.” (Siiri vastaja)

- “(...), üleüldse ajalooliste objektide puhul see niisugune nii-öelda valmishitamine või rekonstrueerimine mingisse kunagisse olukorda on tegelikult **küsitava väärtusega**. Et see, kui me praegu täna hakkame ehitama midagi, mida projekteeriti kuuekümnendate lõpus, see on muinsuskaitse mõttes küsitava väärtusega. Aga nüüd, et kas sinna midagi nagu päris kaasaegset lisada... ma ei ole kindel, et see ala vajab seda. Aga ma teisest küljest nagu ei välistaks ka seda, et ütleme minu peas ideaalis see ala oleks selline kvaliteetne avalik puhkeala linnainimestele. Ma ei ütle, et seal peaks nagu kiosk olema, kust saab kohvi osta või midagi sellist (*kerge naer*), või mitte noh, aga teisest küljest nagu, kui seal ruumi nagu on, siis teisest küljest ma ei välistaks ka seda (*kerge naer*).” (Siiri vastaja)
- “Kindlasti ala, eks ole, nagu **korras ja turvaline**, et see, seda eelkõige noh, kui mõelda selle vanale osale. Aga muus osas ma jah, siin midagi **täiendavalt ei lisakski**, et noh et mina konkreetset vaatan ikka, kes sedasama sama nagu **uut memoriaali**, et, et see iseenesest on selline **terviklik ja suunatud konkreetsele** nagu ütleme siis nagu noh konkreetse, nagu sellise nagu kuriteo **kurikuritegude ohvrite** nagu mälestamisel, et et see iseenesest on terviklik, terviklikult **läbimõeldud ja sobitub sinna keskkonda** minu meelest väga hästi”. (Martini vastaja)
- “ma arvan, et ei pea midagi väga muutma, peame lihtsalt selgeks tema konteksti” (Janari vastaja)

Millist sõnumit peaks see nõukogudeaegne memoriaal andma ühiskonnale? Sümbolid, ideoloogilised seosed

- “ma ei ole Tallinnast pärit, seega mul **puudub mineviku seos sellega** või noh, see enda **isiklik mälu nende tseremooniatega** ja asjadega.” (Maria vastaja)
- “võib-olla ta oleks ka ju selline **ühiskonda liitev asi**, et seal on nagu kõigile midagi. Kuidagi üks grupp ei domineeri teise üle.” (Maria vastaja)
- “see on see meie **ühiskonna vähene empaatiavõime** tegelikult, et me oleme läinud ühest äärmusest teise. **Nõuka ajal nagu olid ainult need olulised, kes olid nii-öelda Punaarmees võidelnud, tuli vabariik, siis läks see teise äärmusesse**. Et me ei anna nagu endale aru, et noh, tegelikult **paljud eestlased samamoodi olid ju seal Punaarmees**” (Maria vastaja)
- “see ala võiks nagu olla niisugune ühiskondlik **ühismälu leidmine** [---], meil on praegu nagu **vene kogukonnal ja eesti kogukonnal täiesti erinevad mälud**, et võib-olla läbi selle kompleksi nagu tekitada ühismälu, et võib-olla selles mõttes on see “mäluala” võib-olla nagu ikkagi hea nimetus” (Maria vastaja)
- “me **ei näe seal kuskil sirpi ja vasarat, seal ei ole mingeid viisnurki**. seal on **ainult inimese käed**, noh ja see on niisugune asi, mis saab sümboliseerida ükskõik mida, kas või noh usklike. Saksa poolel on ainult **ristid**, see on ka samamoodi üsna inimlik asi, seal ei ole mingit sümboolikat ja ka Eesti osas... Minu teada **ei ole seal kuskil kolme lõvi ega mingeid sinimustvalget** ega sellist ideoloogilist asja. Suurepärane näide sellest, et... ma arvan, et sihukeste **monumentide puhul tulebki kõiki neid igasuguseid ideoloogilisi sümboleid vältida**. Et mitte tekitada **niisugust vastandumist**. Suurepärane näide tegelikult on ju Läti vabadussammas. Seal ei olnud mingeid siukseid noh, Läti Vabariiki sümboliseerivaid asju. [---] kogu

nõukogude perioodi oli lätlaste vabadussammas püsti, sest seal ei olnud neid ideoloogilisi sümboteid küljes, mis oleksid olnud kuidagi nõukogude võimule vastuvõetamatud. [---] Ja Maarjamäe pluss on see, et seal on samamoodi, et seal ei ole seda ideoloogilisi sümboteid.” (Maria vastaja)

- “Kõik, mida **nõukogude ajal** tehti, ei olnud halb, tehti ka head asja. [---] **tehti tegelikult ka väga head asja arhitektuuri mõttes ja linnaruumi mõttes.** [---] Maarjamäe memoriaal oli üks neist, mis tõesti tehti kvaliteetselt ja hästi. [---] Meie kunstiakadeemia ei olnud ju suletud nõuka ajal, sealt tulid samamoodi ju **kunstnikud, skulptorid, arhitektid, maastikuarhitektid,** [---] nad **tegid ju oma loomingut. See ei olnud nende süü, et nad sattusid elama lihtsalt vales ajas.** (Maria vastaja)
- Noh, kui me seda ala jälle vaatame, siis. (...)No siin ongi tegelikult nagu noh, ütleme mõnes mõttes nagu isikliku arvamuse ja asutuse seisukohtade esindamise nagu selline küsimus on ju. Et et loomulikult on ta teatud sihtgruppide jaoks väga oluline, et noh, kui me vaatame siin seda Saksa armee kalmistut, et noh et (Martini vastaja) **Vastaja on ettevaatlik ja ei julge või saa seisukohta võtta**
- “Inimesed, kes seda tegid, said pärast karistada ja komandör lasti maha. Idee oli selles, et laevastik tuli sakslastele ära anda sest sobilik sai sinna püstitatud ja siis hiljem veel möödusid mõned aastad, **sinna hakati kaevandama siis suurt memoriaali.**” (Ilja vastaja)
- **teise maailmasõja sõjahaudade mälestamine ja nende säilmete austamine on oluline, ilma uute lugude, valedes või kallutatud tähenduste loomiseta saab olla ainuke tee kuidas seda ala ilma pingeid tekitamata saaks presenteerida** (Janari vastaja)

Arendusettepanekud

- Obelisk on nii suur ja võimas, see domineerib igal juhul.
- Ajaloomaastik, mis : kuulub ajaloomuuseumi juurde, võiks varustada infotahvliga, kolmes eri keeles, aga sõnum peab olema ühtne, aga keeleliselt kõnetav (Janari vastaja)
- Võiks tähtpäevi tähistada, võiks saksa turistide sinna viia (Janari v)
- Linn või muuseum võiks üritusi korraldada (Janari v)
- Sõjamuuseum oleks nõus olema koostööpartner mõtestamisel ja ka nt siltide koostamisel ja sõnastamisel ning arheoloog on valmis osalema saksa sõjahaudade väljakaevamise, ekspertiisina.
- NB! **memoriaal vääraks muinsuskaitse alla võtmist** (Maria vastaja)
- **“kogu ala (ka saksa kalmistu ja uus kommunismiohvrite memoriaal) oleks mõistlik liita ajaloomuuseumiga,** kuna ajaloomuuseum on kohe kõrval, ajaloomuuseumil on nõukogude monumentide kollektsioon seal tagaaias olemas. see võiks olla **osa muuseumi välialast.** see aitaks võib-olla võtta ideoloogilist suhtumist natuke maha.”, ilmselt ta ei peaks olema piletiga (Maria vastaja)
- “Minu arust ei tohi seal midagi muuta, see tuleb lihtsalt korda teha” (Maria vastaja)
- “võib-olla jah mingit **viidandust ja asju panna, mingeid infotahvleid** ja asju, aga ma **mitte midagi muud ei muudaks.** Ma arvan, et ta on juba nii hea. Ja ma arvan, et kui hakata sinna veel juurde pookima mingeid asju, mingeid elemente, sümboteid,

kuidagi ümber muutma seda Maarjamäe asja, et see tuleks ainult kahjuks sellele tervikule. Et minu meelest on ta juba praegu väga-väga-väga hästi, et seal ei ole tegelikult vaja väga isegi sekkuda ja midagi muuta.” (Maria vastaja)

- “Maarjamäe puhul ma arvan ka, et pigem see **ümbrus on see, mida tuleks võib-olla hoopis veel rohkem jälgida**, et seda **väärtust säilitada**. Sest surve on päris korralik, et sinna neid asju arendada ja teha.” (Maria vastaja)
- “funktsioon on ikka midagi siukest, nagu **vabaõhumuuseum** on Rocca al Mares, et tõesti noh inimesed saavad näha eri ajastute lähenemisi nii-öelda sellele mälestamise teemale.” (Maria vastaja)
- “seal võiks olla **paremad ühendused muuseumiga**, praegu seal tegelikult sul ei ole seda füüsilist ühendust, et sa ei saa nagu ühelt alalt teisele liikuda, et seda võiks küll mõelda, kuidas neid rohkem siduda. tegelikult mõlemad saaksid üksteist täiendada.” (Maria vastaja)
- “seal peaks ikkagi olema mingil määral ka nagu elujaatavust. Ja noh, kõikehõlmav või kõigile avatud.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “Seal võiks olla tegelikult **kõigile võimalused**, kuna see on nii **suur ala**, et seal võiks olla mingisugused **vaiksemad mõtisklemise alad**, aga pigem ma ikkagi näeks, et ta võiks olla niisugune **jalutamise koht**, et inimesed kasutaks seda ruumi ka, et see ei oleks see, kuhu minnakse ainult kindla otstarbega, mälestama või midagi, vaid et seda **ruumi ikkagi nagu kasutataks ka tavaolukorras**.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “see pigem võiks olla ikkagi **kasutuses olev ruum**, mitte siuke kiriklik ruum, kus saab olla hiirvaikselt ja kus joosta ei tohi ja väga siseneda ei julge ja nii edasi. see on natuke ka tänapäeva arusaam kaasaegsest linnaruumist ja ka monumentidest.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “**käsitlus võiks ajas muutuda**. praegu on oluline see esimene tekst. Aga ei peaks olema niimoodi, et me ühekorraga kuidagi mõtestame selle ära ja siis ta nii jääb, vaid et ta võikski olla selline muutumises olev asi.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “mingid istumisalad, mingid välialad ja kohvik oli seal kirjas... kohviku osas ma ei ole kindel, kas see äriliselt seal ellu jääks, aga võib-olla jääks. nad ei tohiks olla võib-olla selle kõige viimase, selle kommunismiohvritega nüüd nii otseselt seotud. seal võib-olla peaks olema esialgu mingi distant, võib-olla sinna õunaaeda esialgu ei tikuks. Aga võib-olla kahekümne aasta pärast võiks seda õunaaeda juba natuke ümber mõtestada. sinna võib-olla võiks näha nagu mingeid... ma ei mõtle liumägesid või asju. Aga tuua elu võib-olla natuke rohkem ka sinnapoole.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “vaadates nagu siin oma laste pealt, siis neile ilgelt meeldivad igasugused **aardejahimängud**. muuseumides on ju samamoodi mingi kaart, sa pead mingeid ülesandeid täitma, otsima punkte ja mingeid asju lahendama. tegelikult seal õunaaias saad samamoodi ju **lastele ülesandeid** ette näha, see saab olla **osa muuseumi programmist**. [---] mingid sihukesed tegevuspõhilised asjad võiks mingi hetk laieneda sinna, aga tõenäoliselt võib-olla kümne-viieteist aasta pärast, mitte praegu.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)

- “**mänguväljakuid on kõik kohad täis**, aga kohe kui nad kooli lähevad, **esimesest klassist alates kuni gümnaasiumini**, siis **linnaruumis neil ei ole mitte midagi teha**, liumäed ei paku neile enam huvi. [---] **koolilapsed** ka, et neil oleks lihtsalt **tegevust**. kui me vaatame Tallinnas korvpalliväljakuid, siis need on kõik koolide territooriumil ja **kooliterritooriumid on aiaga ümbritsetud** ja sinna saab ainult kellast kellani, oma **kooli lastel ei ole mitte kuskile minna**. [---] ma tean, et see on hästi keeruline, et see ei ole mingi võluvits, aga **muuseumid peaks tegema programme**, [---] mingeid välialasid, see nagu sinna siduda. ma ei näe ka probleemi, kui keegi näiteks seal Maarjamaa alal **disc golfi** mängib või mida iganes, need on nagu see, kuidas seda **ruumi saaks uuesti inimestele tagasi anda**. Aga teatud funktsioonide jaoks on veel natuke liiga vara või vähemalt peab hoidma distantsi eelkõige sellest kõige viimasest memoriaalist.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “**ruumi kasutamine laste poolt**, see on natukene valjema heliga ja **frisbee lennutamine või disc golf** ... see võib-olla ongi natukene äärmus ja seda tasuks võib-olla mõelda, et võib-olla see võib kedagi esialgu riivata. Aga samas kui keegi seal kuskil suure muruala peal petangi mängib, noh ma ei näe selles probleemi.” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “kui kohe läbimõeldult ette näha sinna mingid **piknikualad**, mis paigutada ka niimoodi, et nad on nii-öelda **mälestustega laetud objektidest kaugemal**, et seal on ikka väärikas distants... ma usun, kui seal on piknikualad kuidagi läbimõeldult tehtud, siis ma usun, et need ei tekita probleeme...” (Maria vastaja, narratiiviosa kommentaar)
- “ta tuleb korda teha, et ta säiliks. obelisk ja see astmestik on üsna halvas olukorras. Selle übermõtestamine, ma arvan, [on] ka [tähtis] jah... [---] meie ühiskond ei ole veel oma arengus nii kaugel, et me seda oskaksime hinnata vääriliselt. Aga **kui me suudame ta säilitada, siis ma usun, et paarikümne aasta pärast me suudame teda võib-olla ühiskonnale ümber mõtestada teistmoodi.**” (Maria vastaja)
- Kui teha näiteks niiviisi, et ajaloomuuseumist hakkaks minema **aktiivsemalt passiivsemaks**, alates ajaloomuuseumist kuni kommunismiohvrite memoriaalini välja (Oliveri vastaja)
- Ajaloomuuseumi pool võiks täitsa isegi laste mänguväljakud näiteks olla ehk aktiivsem. (Oliver vastaja)
- Seal on tegelikult jalgpallistaadion olemas, ma ei ole kindel, kas see päris sinna alla kuulub või mitte, kuid sinna tegelikult võiks võib-olla mingisugused tribüünid vastu iseenesest tulla. (Oliver vastaja)
- “Teinekord see nõuab maastikuarhitektilt või arhitektilt lihtsalt **väikest nutikat lahendust**. Et, et noh, kas just nimelt see, sa teed kuskilt mingisuguse lisa juurdepääsutee, sa tood kuskil mingisuguse uue elemendi sisse, sa paned sinna korraliku valgustuse ja nii edasi, et, et ta võib vajada nagu tegelikult väikest sekkumist ainult selleks, et ta saaks **uue puhta näo.**” (Siiri vastaja)
- “Muutma ei pea kapitaalselt, võib-olla ehitama peab **kapitaalselt**, kuna nüüd ta on nii kaua hooldamata, ta ei vaja nagu millegi suure juurde panemist.” (Siiri vastaja)
- “No kordategemine oleks vältimatu säilimiseks. Teisest küljest kui see on tehtud, siis automaatselt võtab maha ka need jutud, et **kas on üldse väärtust sellel kompleksil**

ja samamoodi need lammutamise jutud vajuvad muidugi maha väga pikaks ajaks. Et võib-olla selle aja jooksul siis, kui ta on korda teatud ja linnaomanikud on selle uuesti nagu omaks võtnud ja ta on uuesti või käidavaks kohaks saanud, et siis äkki toimub selle ajaloo tõlgendamise osas ka noh, selline, **leebumine** 20. sajandi siis teise poole tõlgendamisel” (Siiri vastaja)

- **Korda ja turvaliseks** (Martini vastaja)
- Ta peaks ikkagi jääma selliseks noh, mälupangaks või selleks mälu mälu maastiku osaks. Et et ma ei jaga nende poliitikute arvamust, et see tuleks nüüd siis, kui nad on nii kohutavas seisus, siis ta tuleks nagu maa maha võtta, et ei, et ma arvan, et siia tuleks, tuleks nii-öelda teha turvaliseks, säilitada teda täpselt nii, nagu ta on mitte nagu arendada seda ka lõpuni välja. Ja, ja ikkagi nagu jätta talle sellise sellise jah võib-olla tekitada siis jah, see sellise suurema mäluraja narratiiv sinna juurde, et, et et kuidagi, mis seletaks neid erinevaid kihte, et jõuaks, et suunaks ka inimesi siit nõukaaegsest monumendist sinna lõpuks sinna kommunismiohvrite monumendi. (Theresa vastaja).
- Et kui tehagi sinna vastu **tribüünisein näiteks**. Ma tegelikult ei ole selles suhtes nii konservatiivne kui arvata võiks. (Oliveri vastaja)